NIKU Rapport 40 – 2010

100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Status og scenarioer

Inger Marie Holm-Olsen
Elin Rose Myrvoll
Marit Myrvoll
Alma Thuestad

niku

Holm-Olsen, I. M., Myrvoll, E. R., Myrvoll, M., Thuestad, A. 2010. *100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Status og scenarioer*. – NIKU Rapport 40. 52 sider. Pdf-fil på www.niku.no

Oslo, september 2010

NIKU Rapport 40
ISSN 1503-4895
ISBN 978-82-8101-086-4

Rettighetshaver © Copyright Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU.
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Rapporten er kun tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no

Kontaktadresse: NIKU, Storgata 2, 0155 Oslo

Postadresse: NIKU, P.O.Box 736 Sentrum, NO-0105 Oslo
Tlf: 23 35 50 00
Fax:23 35 50 01
Internett: www.niku.no

Forsidebilde: Stuorravuona / Karlebotn, ei sjøsamisk bygd i Unjárga gielda/Nesseby kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll

Tilgjengelighet:	Åpen
Prosjektnr.:	1563231
Oppdragsgiver:	Riksantikvaren
Faglig ansvarlig hos NIKU:	Eli Ulriksen

Forord

Samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet, jf Lov om kulturminner. Denne lovbestemmelsen ble vedtatt for vel tretti år siden, i 1978. I denne rapporten presenterer Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU) erfaringer med dagens flytende grense for automatisk fredning av samiske kulturminner, og eksisterende og framtidige utfordringer i forvaltning av automatisk fredete samiske kulturminner blir skissert. Hensikten med rapporten er å bidra til diskusjonen om hvordan samisk kulturminnevern kan utvikle seg i framtida.

Prosjektet er initiert av NIKU, og Riksantikvaren har bidratt med økonomiske midler til gjennomføringen.

Vi vil rette en takk til Sámediggi/Sametinget og alle innen samisk kulturminneforvaltning som stilte opp til intervju. Vi vil også takke referansegruppen: Ingegerd Holand, Riksantikvaren, Oddleif Mikkelsen, Sametinget og Gerd Steinnes Nilsen, Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune.

September 2010

Inger Marie Holm-Olsen
Prosjektleder

Sammendrag

Holm-Olsen, I. M., Myrvoll, E. R., Myrvoll, M., Thuestad, A. 2010. *100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Status og scenarioer*. – NIKU Rapport 41.

I denne rapporten blir erfaringer med dagens flytende grense for automatisk fredning av samiske kulturminner presentert. Grunnlagsmaterialet for drøftingene er kulturminnedatabasen Askeladden, status for fredete samiske bygninger, samt politiske dokumenter. Erfaringer og praksis som samisk kulturminneforvaltning innehar, er spesielt vektlagt.

Det finnes 262 artsbetegnelser/typebetegnelser for enkeltminner i Askeladdens nomenklatur. Vi har identifisert 26 artsbetegnelser som med svært stor sannsynlighet kun omfatter samiske kulturminner. I 2009 var det til sammen registrert 8755 enkeltminner i Askeladden fordelt på disse 26 enkeltminneartene. Finnmark hadde det høyeste antallet med 4566 enkeltminner, mens de laveste fylkesvise antallene var å finne lengst sør innen det samiske forvaltningsområdet. Videre var det per mars 2010 registrert 18 bygninger oppført med Sámediggi/Sametinget som ansvarlig etat i Askeladden. Ingen av bygningene lå i Finnmark, men var fordelt på Nord-Trøndelag, Nordland og Troms. SEFRAK-registeret inneholder også automatisk fredete samiske bygninger, men registreringsmetodikken omfatter imidlertid ikke etnisk kategorisering. Eksemplene fra Askeladden og SEFRAK viser med tydelighet at det er et særlig behov for å få registrert samiske bygninger og å få lagt dem inn i Askeladden. Også materialet som i dag finnes i SEFRAK, bør gjennomgås med tanke på å skille ut automatisk fredete samiske bygninger og om mulig legge dem inn i Askeladden.

I rapporten diskuteres to scenarioer knyttet til fremtidig forvaltning av samiske kulturminner. Det ene scenarioet omhandler en videreføring av dagens flytende fredningsgrense for samiske kulturminner eldre enn 100 år. Det andre drøfter følgene av å innføre en fast fredningsgrense for kulturminner eldre enn 1951.

En flytende fredningsgrense vil medføre en raskt økende tilvekst av kulturminner. Dette vil over tid legge betydelige føringer på arealbruken i samiske bosettingsområder, ikke bare innen tettsteder, men også i områder med tradisjonelle primærnæringer som reindrift og jordbruk. På sikt vil antallet automatisk fredete objekter kunne bli så omfattende at det er til

hinder for en ønsket samfunnsutvikling. Denne typen konsekvenser av den flytende 100-årsgrensen vil kunne føre til at kulturminner blir oppfattet som et hinder og ikke en ressurs.

Diskusjonen rundt en fast fredningsgrense tar i denne rapporten utgangspunkt i den tidlige etterkrigstiden, 1945 - 1950, som representerer en samfunnsmessig brytningstid og til dels et brudd med et tidligere førmoderne levesett. Innføring av en fast fredningsgrense for samiske kulturminner vil kunne dempe tilveksten som følger av en flytende fredningsgrense. Dette vil også kunne bety en større grad av forutsigbarhet for både eiere, forvaltning og lokale planmyndigheter. En utfordring ved å sette en fast grense er at den kan komme til å utelukke kulturminner som utgjør en kilde til kunnskap om sin tid. Denne utfordringen kan møtes med en mer aktiv bruk av eksisterende lovverk, for eksempel plan og bygningsloven. Selv om det innføres en fast fredningsgrense for samiske kulturminner, vil denne ikke være irreversibel - en fast grense kan selvsagt revurderes og justeres i ettertid.

Nøkkelord: Kulturminne, kulturminneforvaltning, kulturminnevern, kulturminneloven, samisk, fredete, registrering, Nordland, Troms, Finnmark

Abstract

Holm-Olsen, I. M., Myrvoll, E. R., Myrvoll, M., Thuestad, A. 2010. *100 year limit for automatic protection of Sámi cultural heritage sites: Status and scenarios.* – NIKU Rapport 41.

This report discusses the current 100 year limit for automatic protection of Sámi cultural heritage sites. The background material for the discussion is The Norwegian National Sites and Monuments Record, the status of protected Sámi buildings and relevant political documents. Experience and practice within the Sámi cultural heritage management is especially emphasized.

The Norwegian National Sites and Monuments Record nomenclature contains 262 designations for distinct cultural heritage monuments. Of these, we have identified 26 designations that in all likelihood only include monuments of Sámi origin. In 2009 the database contained 8755 monuments of these 26 types. In March 2010, The Norwegian National Sites and Monuments Record contained 18 buildings were the Sámi Parliament was listed as the answerable department of government. The SEFRAK-database in all probability also contains automatically protected Sámi buildings; however, this can not be verified as the data does not include ethnic categorization. The examples from The Norwegian National Sites and Monuments Record and the SEFRAK-database show that further registration of Sámi buildings is required. In addition, SEFRAK should be scrutinized in order to find the automatic protected Sámi buildings listed in this database. All automatic protected Sámi buildings should be in The Norwegian National Sites and Monuments Record.

The report discusses two scenarios connected with future management of Sámi cultural heritage sites. One scenario deals with a continuation of the current 100 year limit for automatic protection of Sámi monuments. The other discusses the introduction of a set limit, where Sámi monuments older than 1951 are automatically protected by law.

Continuing the 100 year limit for automatically protecting Sámi cultural heritage sites will result in a rapid increase in the number of protected monuments, which in turn will put considerable restrictions on land use in Sámi settlement areas, not just in densely populated areas, but also in areas used by primary industries such as reindeer husbandry and agriculture. In the long term, the increasing number of automatically protected sites could

become an impediment to desired social development, and it could lead to a situation where cultural heritage sites are seen as an obstacle and not a resource.

Introducing a set limit for the automatic protection of Sámi cultural heritage sites will, in all probability, limit the expected increase in registered monuments. A set limit will also generate a greater degree of predictability for property owners, cultural heritage management and local planning authorities. One of the problems with a set limit is that it can exclude cultural heritage sites that reflect current society. This challenge can be met by using existing legislation more actively, for example the Planning and Building Act. Also, if a set limit for automatically protecting Sámi cultural heritage monuments is introduced, this law will not be irreversible and it can be reevaluated and changed in retrospect.

Key words: Cultural heritage site, cultural heritage management, Cultural Heritage Act, Sámi, protected site, Nordland, Troms, Finnmark

Innhold

Forord III
Sammendrag V
Abstract VII
Figurer X
1 Innledning 1
1.1 Bakgrunn 1
1.2 Referansegruppe 3
2 Samiske kulturminner i Askeladden 3
2.1 Kulturminnetyper, antall og distribusjon 3
2.2 Status for registrerte samiske kulturminner 4
3 Samiske byggverk 9
3.2 Gjenreisningsarkitektur og etterkrigstid 10
3.3 Samiske boliger i byer og tettsteder 11
3.4 Modernisering innen primærnæringene 12
3.5 Bygningsvern og ressurser 13
3.6 SEFRAK 14
4 Forvaltningens erfaringer og praksis 16
4.1 Lovgrunnlag og organisering 16
4.2 Relevante dokumenter, arkivmateriale og øvrig litteratur 16
4.3 Intervjuene 24
4.3.1 Organisering av samisk kulturminnevern 25
4.3.2 Erfaringer og praksis 25
4.3.3 Framtidig grense for automatisk fredete samiske kulturminner 27
5 Scenarioer 28
5.1 Innledning 28
5.2 Flytende fredningsgrense 29
5.2.1 Tilvekst av automatisk fredete kulturminner og kulturminnetyper 29
5.2.2 Arealbruk og musealisering 31
5.2.3 Økt arbeidsmengde 33
5.2.4 Kulturminner som ressurs eller problem 33
5.2 Fast fredningsgrense 1951 36
6 Konklusjon 38
7 Litteratur 39

Figurer

Figur 1: 26 artsbetegnelser for sannsynlige samiske kulturminner i Askeladden fordelt på fylker innenfor det samiske forvaltningsområdet. Tabellen omfatter registreringer til og med 2009. 5
Figur 2: Fylkesvis oversikt over enkeltminnene i figur 1. 6
Figur 3: Kartfestede kulturminnelokaliteter innenfor det samiske forvaltningsområdet som omfatter kulturminnetypene presentert i figur 1. Dataene ble lastet ned fra Askeladden i uke 25, 2009. Kartgrunnlag: Statens kartverk. 7
Figur 4: Kulturminnelokaliteter oppført i Askeladden som Sámediggis/Sametingets ansvarsområde. Det er, til og med 2008, registrert 1746 lokaliteter hvor Sámediggi/Sametinget er oppført som ansvarlig etat. Dataene ble lastet ned fra Askeladden i uke 36, 2009. Kartgrunnlag: Statens kartverk. 8
Figur 5: Eksempel på gjenbruk – båtskjå i Vadsø kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll. 9
Figur 6: Eksempel på gjenbruk – uthus i Lebesby kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll. 10
Figur 7: Gjenreisningsgård i Kvænangen kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll. 11
Figur 8: Gårdsbruk i Kautokeino kommune. Gården består av et bolighus med nyere tilbygg, moderne fjøs fra siste del av 1900-tallet, eldre uthus, tørkestativ for kjøtt, kjøretøy til bruk i jordbruk og ferdsel i utmark m.m. Foto: Elin Rose Myrvoll. 11
Figur 9: Bygninger registrert i Askeladden hvor Sámediggi/Sametinget er oppført som ansvarlig etat (per mars 2010). 13
Figur 10: En oversikt over distribusjonen av bygninger registrert i SEFRAK-registeret som skogs- og utmarkskoie, gamme eller gammekonstruksjon. Kartgrunnlag: Statens kartverk. 15
Figur 11: Utsikt til Guovdageaidnu /Kautokeino tettsted. Store deler av tettstedet vil være automatisk fredet om 40-70 år, deriblant kjøresporene i sandfluktområdene til venstre for kirka (midt i bildet) (foto: Elin Rose Myrvoll). 31
Figur 12: Reindriftens kjørespor - framtidige kulturminner? Foto: Elin Rose Myrvoll. 32
Figur 13: Framtidig kulturminne? Garasje i Kvænangen kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll. 35
Figur 14: Eksempel på gjenbruk; naust, Smiervuotna / Smørfjord, Porsăŋggu gielda / Porsanger kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll. 35

1 Innledning

Prosjektet fokuserer på hvordan erfaringer og praksis innenfor samisk kulturminneforvaltning kan gi kunnskap om framtidige konsekvenser av å opprettholde en flytende 100-årsgrense for automatisk fredning av samiske kulturminner, jf kulturminnelovens § 4. Både eksisterende og kommende utfordringer i forvaltningen av samiske kulturminner og kulturmiljøer eldre enn 100 år er tematisert.

1.1 Bakgrunn

Bakgrunnen for den særskilte fredningsgrensen for samisk kulturarv, som ble vedtatt ved revisjonen av lov om kulturminner i 1978, er blant annet mangelen på skriftlige kilder til samisk historie og fortid. Dette gjør samiske kulturminner og kulturmiljøer særlig betydningsfulle som dokumenter som viser en historisk tilstedeværelse av samene som folk i sine tradisjonelle områder (Schanche 2005). Samisk historie og kulturarv ble ansett for å være sårbar og underrepresentert, og norske myndigheter vedtok et omfattende lovvern. Myndighetene ønsket å frede alle kulturminner som ikke hadde noen nåtidig funksjon innen samisk kultur og samfunn (Ot.prp. nr. 7 (1977–1978)). Michael Kahn (2007) sier at i forarbeidene til loven ”blir det presisert at det av Stortinget allerede er foretatt en verdivurdering for […] samiske kulturminner eldre enn 100 år. Disse anses for å være av nasjonal verdi, og er allerede fredet direkte i loven” (Kahn 2007:130). Tidsgrensen for automatisk fredete kulturminner ble i tillegg gjort flytende og gjeldende for alle samiske kulturminner eldre enn 100 år.

Etter revisjonen av lov om kulturminner i 1978 er det ikke gjennomført større utredninger som har fokusert på virkninger av fredningsgrensen og påfølgende forvaltningsmessige konsekvenser i framtida. Ett dokument som diskuterer 100-årsgrensen er Sámediggis/Sametingets rapport om samisk bygningsvern (Sjølie 2003). Her poengteres det at selv om antall samiske bygninger kan forventes å stige kraftig i framtida, er det i de nærmeste 20 år ”[…] ingen fare for at den fredete bygningsarven skal få for stort omfang eller omfatte for stor del av bygningsmassen” (Sjølie 2003:90). Videre anbefaler rapporten at ”[…] spørsmålet bør tas opp igjen når en har vunnet flere erfaringer med det samiske bygningsvernet og en 100 års fredningsgrense” (Sjølie 2003:90).

Kulturminneloven har ført til en positiv utvikling for forvaltning av samiske kulturminner. Den har også bidratt til en betydelig dokumentasjon av samisk historie, noe som igjen har bidratt til styrking av identitet og historisk tilhørighet. Ifølge Audhild Schanche (1999) har samisk

kulturminneforvaltning og den øvrige kulturminneforvaltningen ulike samfunnsmessige og kulturpolitiske prioriteringer, feltmetoder og faglig fokus. Siden grensen for automatisk fredete samiske kulturminner er 100 år, må samisk kulturminneforvaltning også legge vekt på den samiske nære fortid og tradisjonell kunnskap. Videre er intensjonen at det praktiske vernearbeidet skal bidra til samisk kulturutøvelse og kulturelle aktiviteter (Schanche 1999), og det skal inngå i en samisk samtidssammenheng fordi det kan styrke samisk identitet og egenart (Samisk kulturminneråd 1995). I forhold til forvaltningsstrategier innen samisk kulturminneforvaltning, er Ingegerd Holand (2002) på linje med Schanche og sier at forvaltningen […] "always [insists] on establishing the broader context of any Sámi remains within a planning area, the Sámi traditions connected with them or the area itself, and the history of any Sámi involvement with the area" (Holand 2002:87).

Imidlertid kan kulturminnelovens fredningsbestemmelser på enkelte felt også utgjøre en trussel for videreføring av levende samiske tradisjoner. Et eksempel er forvaltningen av automatisk fredete samiske byggverk. Ifølge kulturminneloven er alle inngrep i slike kulturminner forbundet med strafferettslig ansvar hvis de er over 100 år. Sjølie (2003) hevder at: "Flytting av samiske byggverk, og spesielt stabbur, har vært svært vanlig i den samiske bygningskulturen. Stabburet kan sammenliknes med ei utstyrskiste i norsk dølakultur. Å kategorisk nekte slik flytting vil være å ødelegge en viktig tradisjon, dessuten kanskje dømme huset til forfall" (Sjølie 2003:93-94). Også Marianne Skandfer (2002) tar opp kontrasten mellom lovens bestemmelser og samiske tradisjoner knyttet til byggeskikk: "Kulturminnelovens formål (§ 1) om å bevare fysiske spor strider mot en utbredt holdning i samiske samfunn om at rester etter for eksempel boliggammer skal gro igjen og gå tilbake til naturen" (Skandfer 2002:56). Et tredje eksempel er raste-/hvileplasser i reindrifta. Gode rasteplasser har vært de samme i kanskje flere hundre år, noe som innebærer at dagens reindriftsutøvere ikke kan gjøre opp ild i gamle arran'er (bålplasser) uten å bryte loven.

I denne rapporten blir erfaringer med dagens flytende grense for automatisk fredning av samiske kulturminner presentert, og eksempler på eksisterende og framtidige utfordringer i forvaltning av automatisk fredete samiske kulturminner blir skissert.

1.2 Referansegruppe

Prosjektresultatet vil være relevant for både politiske og administrative beslutningstakere innen kulturminneforvaltningen. Det ble derfor opprettet en referansegruppe som representerer sentrale, regionale og lokale myndighetsnivåer innen den samiske kulturminneforvaltningen: Riksantikvaren som sentral myndighet, Sámediggi/Sametinget som regional myndighet og Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune som lokal myndighet. Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune ble valgt fordi kommunen ligger innenfor området for Samisk Utviklingsfond samt forvaltningsområdet for samisk språk.

Møte i referansegruppen ble avholdt 2. november 2009. Tilstede på møtet var:

- Riksantikvaren v/ Ingegerd Holand
- Sámediggi/Sametinget v/ Oddleif Mikkelsen
- Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune v/kulturkonsulent Gerd Steinnes Nilsen
- NIKU v/ Inger Marie Holm-Olsen, Marit Myrvoll, Elin Rose Myrvoll og Alma Thuestad.

2 Samiske kulturminner i Askeladden

I dette kapitlet gis en oversikt over status for samiske kulturminner og kulturminnetyper i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. Oversikten omfatter kulturminneregistreringer frem til og med 2009. Typebetegnelsene som benyttes er de standardiserte betegnelsene som brukes i Askeladden.

2.1 Kulturminnetyper, antall og distribusjon

For å få en oversikt over samiske kulturminner i Askeladden har vi foretatt en vurdering av Askeladdens betegnelser for kulturminnetyper (enkeltminnearter) og vurdert hvilke kulturminnetyper som de samiske kulturminnene faller inn under. Videre har vi laget en oversikt over disse kulturminnenes antall og distribusjon. Resultatene er presentert på kart som viser de kartfestede kulturminnelokalitetene.

Oversiktene over kulturminner gjelder det geografiske området som faller inn under samisk kulturminneforvaltning og som er nedfelt i konsultasjonsavtalen mellom Sámediggi/Sametinget og Regjeringen fra 2005: ”Finnmark, Troms, Nordland og Nord-Trøndelag fylke, samt kommunene Osen, Roan, Åfjord, Bjugn, Rissa, Selbu, Meldal, Rennebu, Oppdal, Midtre Gauldal, Tydal, Holtålen og Røros i Sør-Trøndelag fylke, Engerdal

og Rendalen, Os, Tolga, Tynset og Folldal kommuner i Hedmark fylke, og Surnadal og Rindal kommuner i Møre og Romsdal" (NOU 2007: 13 Bind B: 887).

En viss andel av kulturminnene i Askeladden mangler imidlertid kartfesting, og det har derfor ikke vært mulig å inkludere disse kulturminnene i kartene. Dette gjelder for blant andre de samiske kulturminnene som ble registrert i forbindelse med den planlagte Saltfjell/Svartisen-utbyggingen i Nordland på midten av 1980-tallet. I deler av fem kommuner ble over 1900 samiske kulturminner registret, og 1845 av disse ble klassifisert som automatisk fredete i henhold til lov om kulturminner. Det ble dokumentert et rikt samisk kulturlandskap med samisk bosetting og næringsbruk i hele det omsøkte området, både i førhistorisk og historisk tid (Arntzen 1987).

2.2 Status for registrerte samiske kulturminner

Det finnes 262 artsbetegnelser/typebetegnelser for enkeltminner i Askeladdens nomenklatur. Vi har prøvd å skille ut de kulturminnetypene som med svært stor sannsynlighet kun betegner samiske kulturminner. Til sammen fant vi 26 slike enkeltminnearter, jf. fig 1. De øvrige enkeltminneartene i Askeladden kan ikke uten videre knyttes til en bestemt etnisitet, men kan snarere sees som spor etter enten samisk og/eller norsk befolkning. Noen av disse artsbetegnelsene vil imidlertid omfatte et stort antall samiske kulturminner. Det kan for eksempel være enkeltminnearter som hustufter, fangstgroper, ildsteder, nausttufter og steinkonstruksjoner.

Hvis man beholder en flytende grense for automatisk fredning av samiske kulturminner, vil stadig flere av enkeltminneartene i Askeladden bli aktuelle som typebetegnelser også på samiske kulturminner. Dette gjelder i første rekke betegnelser på kulturminner som ligger tett inntil 100-årsgrensen, for eksempel ulike bygningskategorier.

Kode (Enk_ Art)	Enkeltminne-art (Art_Navn)	Finnmark	Troms	Nordland	Nord-Trøndelag	Sør-Trøndelag	Møre og Romsdal	Hed-mark	Antall enkelt-minner
2512	Aiti		12	1					13
1213	Arran	142	347	85	1				575
1214	Assebakte-grav	129		7					136
1230	Beingjømme	4		10	5		1		20
2224	Bjørnegrav	1	4	11	1		1		18
2015	Flyttvei		3	1	6				10
10172	Gamme	11	6	2					19
1210	Gammetuft	2000	1905	531	228	23	4	7	4698

2518	Gieddi-reingjerde	3	13	20	87	4	1	3	131
2336	Hellegrop	380	284	1	1				666
2213	Hellig fjell		1	1					2
2212	Hellig sted			2	3	2			7
2516	Kjølegrop		8	8		3		1	20
2404	Kjøttgjemme	275	18	3	1	1	1	3	302
2219	Labyrint	10							10
2514	Melkegrop		4	10	68	6	2	1	91
2517	Melkeplass		6	6	3		1		16
2515	Njalla		1		3				4
2215	Offerring	13	13	8	1				35
2216	Offersted	38	10	15	3	7	1		74
2217	Offerstein	40	36	39	2	3			120
2218	Sieidi	7	1	11					19
2525	Sperregjerde	2	10	6			1		19
1209	Teltring	135	16	53		2	3		209
1708	Urgrav	1375	41	121	1	1		1	1540
2405	Vuobman	1							1
Samlet antall enkeltminner		4566	2739	952	414	52	16	16	8755

Figur 1: 26 artsbetegnelser for sannsynlige samiske kulturminner i Askeladden fordelt på fylker innenfor det samiske forvaltningsområdet. Tabellen omfatter registreringer til og med 2009.

I uke 25 i 2009 var det til sammen registrert 8755 enkeltminner i Askeladden fordelt på de 26 enkeltminneartene som er opplistet i figur 1. Som man ser av den samme tabellen, er det Finnmark som har det høyeste antallet med 4566 enkeltminner, mens de laveste fylkesvise antallene er å finne lengst sør innen forvaltningsområdet, jf. figurene 1, 2 og 3. Finnmark og Troms alene har ca 83 % av det samlete antallet objekter. Men når en ser nærmere på variasjonen mellom de ulike enkeltminneartene, kan en legge merke til at denne tendensen ikke er entydig. Det finnes for eksempel flest *arran* og sperregjerder i Troms. Nord-Trøndelag har imidlertid flest registrerte objekter under enkeltminneartene *gieddi-reingjerde*, *melkegrop*, *hellig fjell* og *njalla*. Disse forskjellene kan ha sammenheng med intensiteten i registreringsaktiviteten. De kan i tillegg knyttes til faktiske forskjeller i distribusjonen av de ulike kulturminnetypene innen det samiske forvaltningsområdet. *Gammetuft* er den enkeltminnearten i Askeladden som inneholder desidert flest objekter, nærmere bestemt 4698. *Gammetuft* utgjør ca 54 % av det totale antallet objekter. Når det gjelder objekter som kan knyttes til samisk religion, for eksempel *hellig fjell, hellig sted, offerstein, sieidi* etc., er disse trolig underrepresentert i Askeladden, jf. figur 1. Kunnskapen om noen av disse kulturminnene forvaltes internt i familier eller innad i samiske lokalsamfunn, og den er derfor vanskelig tilgjengelig for andre.

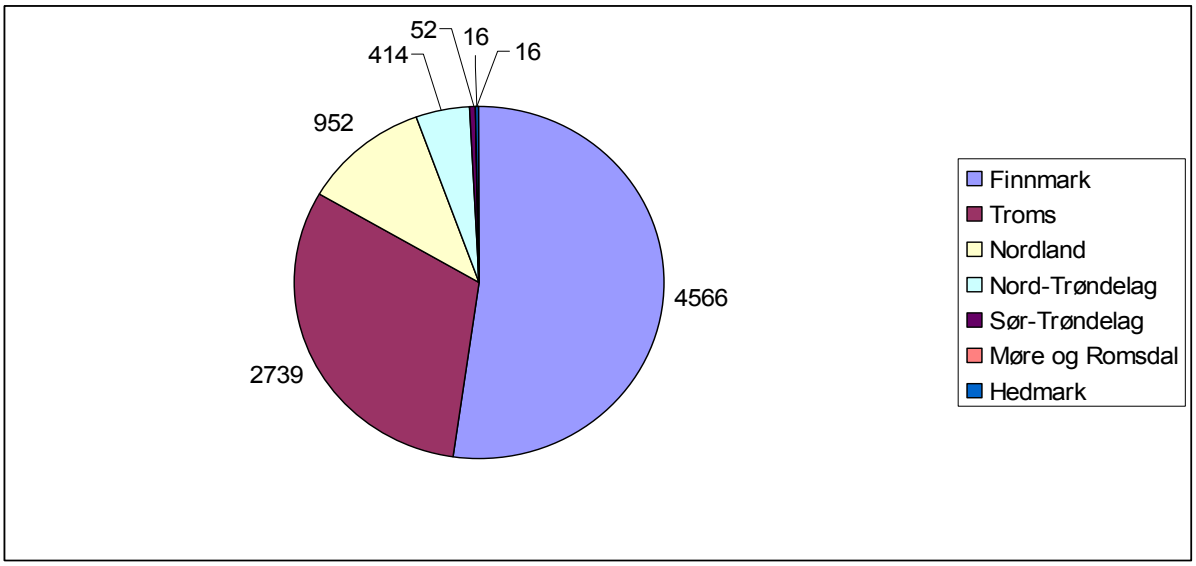

Figur 2: Fylkesvis oversikt over enkeltminnene i figur 1.

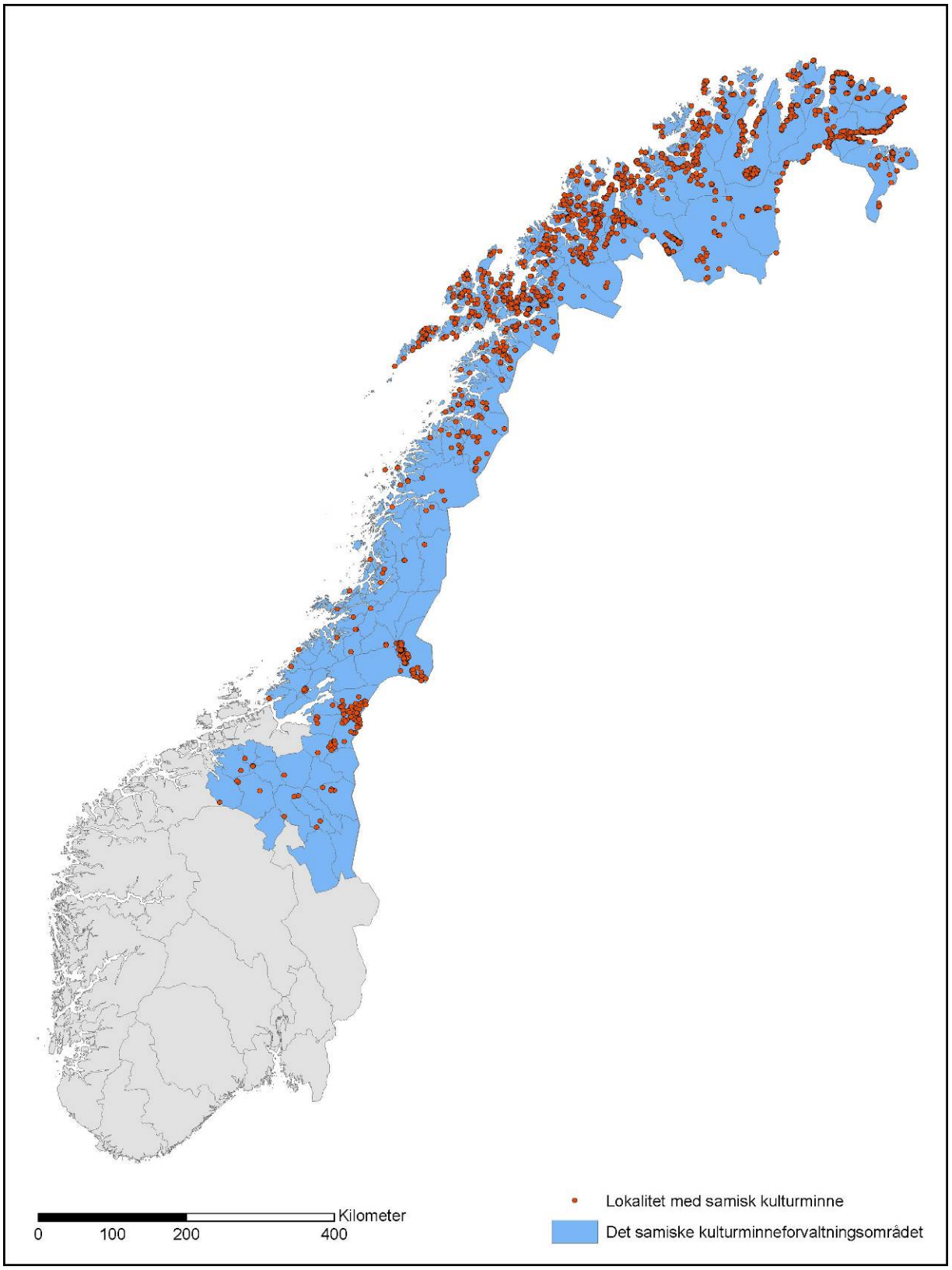

Figur 3: Kartfestede kulturminnelokaliteter innenfor det samiske forvaltningsområdet som omfatter kulturminnetypene presentert i figur 1. Dataene ble lastet ned fra Askeladden i uke 25, 2009. Kartgrunnlag: Statens kartverk.

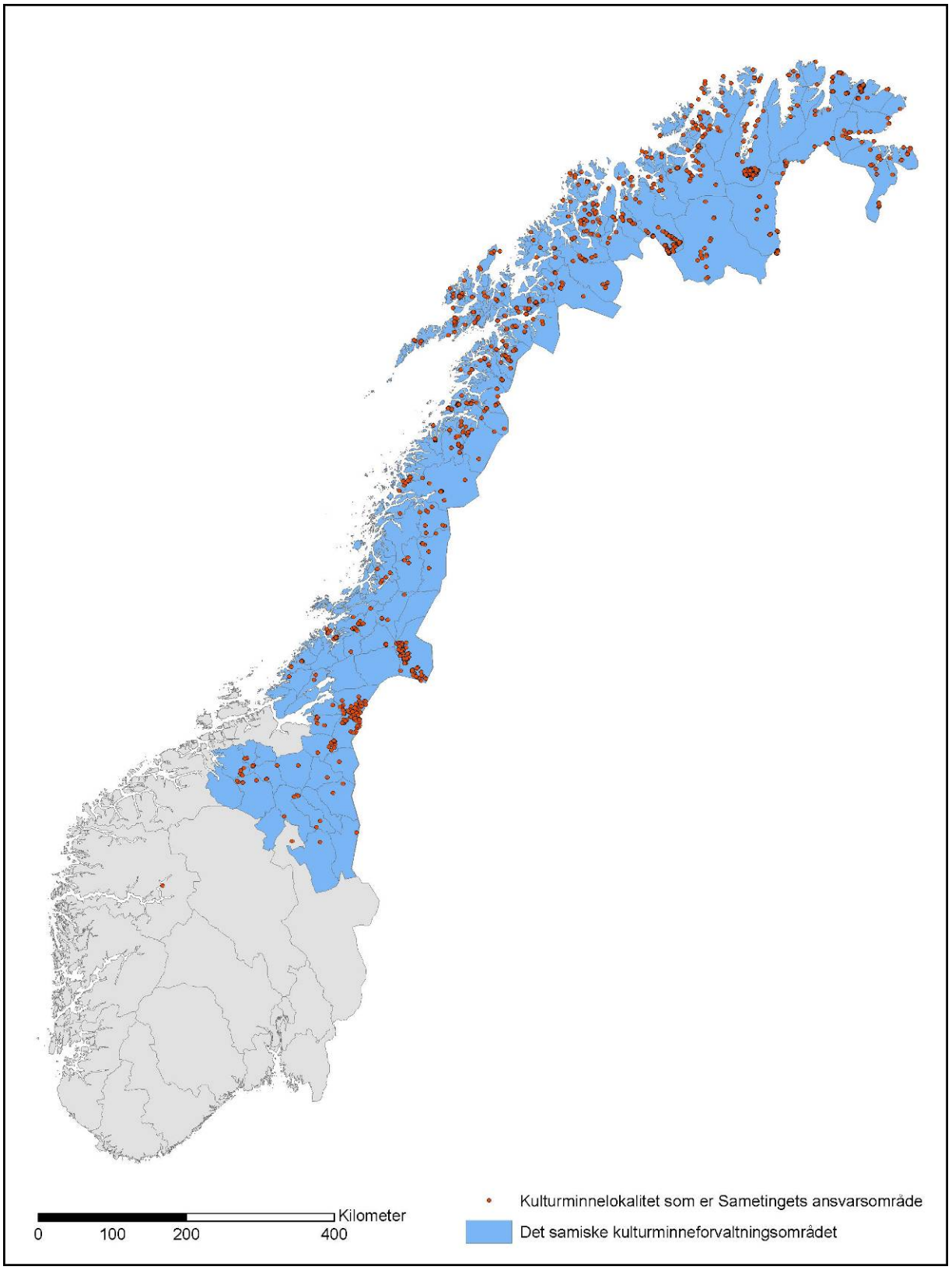

Figur 4: Kulturminnelokaliteter oppført i Askeladden som Sámediggis/Sametingets ansvarsområde. Det er, til og med 2008, registrert 1746 lokaliteter hvor Sámediggi/Sametinget er oppført som ansvarlig etat. Dataene ble lastet ned fra Askeladden i uke 36, 2009. Kartgrunnlag: Statens kartverk.

3 Samiske byggverk

I dag er de yngste automatisk fredete samiske bygningene fra ca 1910. Dette var en tid da primærnæringene dominerte; jordbruk, fiske og reindrift. Bygningsmassen for 100 år siden var ikke standardisert eller prefabrikkert. Materialvalg og utforming var nært knyttet til lokale byggetradisjoner, lokal materialtilgang og ikke minst gjenbruk (figurene 5 og 6). Utformingen av bygningene og byggeteknikkene sprang ut av kompetanse, erfaringer og handverktradisjoner som ble forvaltet og videreført av flere innen ett og samme lokalsamfunn. Vedkommende med ansvar for byggingen var også gjerne den som skulle bo i/bruke den nye bygningen - eller eventuelt en annen i familien. De ulike bygningskategoriene og handverksmessige detaljer ved bygningene var utformet etter samiske behov. Det finnes også bygninger som ikke er kjennetegnet av samiske byggetradisjoner, men likevel kan knyttes til ulike sider ved samisk samfunnsutvikling og historie. Dette kan for eksempel være kirker, kapeller, skoler og skoleinternat.

Figur 5: Eksempel på gjenbruk – båtskjå i Vadsø kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll.

Figur 6: Eksempel på gjenbruk – uthus i Lebesby kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll.

3.2 Gjenreisningsarkitektur og etterkrigstid

Bygninger som ble oppført i samiske lokalsamfunn etter krigen, i tidsrommet rundt 1950, er i langt større grad enn tidligere byggetradisjon preget av standardisering. Dette gjelder i særdeleshet gjenreisningsarkitekturen (figur 7). De fleste bygningene i Nord-Troms og Finnmark ble brent under 2. verdenskrig, og i dag representerer gjenreisningsarkitekturen den eldste bygningsmassen i mange lokalsamfunn og kommuner. Gjenreisningsarkitekturens bygningstyper var tegnet av personer uten tilknytting til de samiske samfunnene, og bygningene svarte ikke alltid til lokale behov og krav til funksjon. Ingebjørg Hage (Hage 1999) ved Universitetet i Tromsø har påvist at det finnes enkelte eksempler på at gjenreisningsarkitekturen ble modifisert lokalt slik at den bedre passet til samisk levemåte og næringsutøvelse.

Størsteparten av bolighus fra 1950-tallet og fram til i dag i samiske kommuner lar seg imidlertid ikke formmessig skille fra bygningsmassen i andre kommuner. De kjennetegnene som i noen grad kan defineres eller forstås som spesifikt samiske er hvordan utearealene er organiserte, ikke boligene i seg selv. Eksempler på dette kan for eksempel være ulike uthus, stativ og innretninger til oppbevaring av utstyr, tørking av kjøtt og fisk, kjøretøyer til bruk i utmark etc. (figur 8).

Figur7: Gjenreisningsgård i Kvænangen kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll.

Figur 8: Gårdsbruk i Kautokeino kommune. Gården består av et bolighus med nyere tilbygg, moderne fjøs fra siste del av 1900-tallet, eldre uthus, tørkestativ for kjøtt, kjøretøy til bruk i jordbruk og ferdsel i utmark m.m. Foto: Elin Rose Myrvoll.

3.3 Samiske boliger i byer og tettsteder

Et annet kjennetegn ved samfunnsutviklingen etter krigen, er framveksten av urbane sentre og økningen i geografisk mobilitet. Stadig flere samer bor i byer og tettsteder der bygningsmassen i alt overveiende grad er standardisert og tilpasset en livsstil utenfor

primærnæringene. Det vil i framtida kunne by på store utfordringer å skille ut samiske kulturminner i form av bygninger i disse områdene. Kulturminneforvaltningen vil vanskelig kunne ta utgangspunkt i visuelle kjennetegn når det gjelder denne bygningsmassen.

3.4 Modernisering innen primærnæringene

Også primærnæringene har gjennomgått en omfattende modernisering og omstrukturering etter krigen. Moderniseringa og effektiviseringa ut fra nasjonale standarder innen primærnæringene har også satt sitt preg på samiske driftsbygninger innen jordbruk. Fjøset til en samisk melkebonde i Unjárga/Nesseby skiller seg ikke nødvendigvis fra andre fjøs rundt omkring i Norge i dag. Tilsvarende kan sies om virksomheten inne i fjøset. Dette innebærer at deler av norske og samiske materielle kulturuttrykk, både i dag og i fremtida, vil ha få eller ingen visuelle kjennetegn som skiller det ene fra det andre. En av utfordringene vil derfor ligge i å videreutvikle en metodikk som gjør det mulig for den samiske kulturminneforvaltningen å definere samiske bygninger. Denne utfordringen vil også gjelde for andre typer kulturminner som representerer moderne driftsformer og levesett, for eksempel innen fiskeri og reindrift. Sámediggi/Sametinget har i *Vern og forvaltning av samiske byggverk* satt opp fem hovedkriterier for identifisering av samiske bygninger (Sametinget 2003:32):

1. Historisk og kulturell sammenheng
2. Funksjonen til kulturminnet
3. Miljømessig sammenheng
4. Byggeskikk
5. Lokale oppfatninger

3.5 Bygningsvern og ressurser

I intervjuene med representanter fra samisk kulturminneforvaltning (jf kap 4.3), går det fram at det er satt av én stillingsressurs til bygningsvern i det samiske forvaltningsområdet. Det ble påpekt at dette ikke er tilstrekkelig i forhold til arbeidsoppgavene som tilligger dette arbeidsfeltet. Særlig er det behov for en omfattende innsats med å registrere automatisk fredete samiske bygninger og få disse lagt inn i Askeladden. Per mars 2010 er det registrert 18 bygninger som står oppført med Sámediggi/Sametinget som ansvarlig etat i Askeladden (figur 9). I tillegg finnes det noen bygninger i databasen som ut fra typebetegnelsen forventes å være samiske, men som mangler opplysninger om ansvarlig etat. Bygningene som har Sámediggi/Sametinget som ansvarlig etat fordeler seg på Nord-Trøndelag, Nordland og Troms fylker. Ingen bygninger fra Finnmark er med per primo mars 2010. Også *Vern og forvaltning av samiske byggverk* (Sametinget 2003:108-126) inneholder en oversikt over samiske hustyper, men det er heller ikke gjennomført en systematisk innlegging av disse objektene i Askeladden. Opplysninger om automatisk fredete samiske bygninger i dagens Askeladden må derfor kunne karakteriseres som mangelfulle, og databasen kan i liten grad benyttes som et redskap i forvaltningen av samiske bygninger.

Kulturminneart	Finnmark	Troms	Nordland	Nord-Trøndelag	Sum
Annen bygningsart		1			1
Bolig/Bur- stabbur			1		1
Bur-stabbur-loft		4			4
Depot -forrådskammer		1	4		5
Fjøs-stall/låve			1		1
Njalla				3	3
Ruin (bygningsrest)		2			2
Sel (seterbu)			1		1
Sum		8	7	3	18

Figur 9: Bygninger registrert i Askeladden hvor Sámediggi/Sametinget er oppført som ansvarlig etat (per mars 2010).

3.6 SEFRAK

SEFRAK (forkortelse for Sekretariatet For Registrering Av faste Kulturminner) er en landsomfattende database over bygninger i Norge. Registreringene foregikk i årene 1975 – 1995 og omfatter bygninger eldre enn 1900. I deler av Nord-Norge har man også registrert bygninger fra tiden mellom 1900 og 1945. Databasen inneholder med andre ord både samiske bygninger som er automatisk fredet og noen som er yngre enn eksisterende fredningsgrense. Registreringsmetodikken omfatter ikke etnisk kategorisering. Selv om det i denne databasen finnes mange automatisk fredete samiske bygninger er det derfor vanskelig å skille dem ut.

Vi har foretatt søk i SEFRAK med utgangspunkt i to bygningskategorier vi forventer skal kunne inneholde samiske bygninger. Disse kategoriene er: 1) *skogs- og utmarkskoie, gamme og 2) gammekonstruksjon* (figur 10). Det var registrert 2817 s*kogs- og utmarkskoie, gamme* (BYGGTYP_NB kode 172 (SOSI versjon 3.4)) og disse fordelte seg over store deler av landet og hadde en særlig konsentrasjon i indre deler av Østlandet. Selv om noen av objektene innen denne kategorien med stor sannsynlighet er samiske bygninger, viser distribusjonen at de også inneholder objekter som ikke er samiske kulturminner. Søk på g*ammekonstruksjon* (KM_KONSTR kode 11 (SOSI versjon 3.4)) ga 747 treff. Også dette søket viste en landsdekkende distribusjon.

Eksemplene fra Askeladden og SEFRAK viser med tydelighet at det er et særlig behov for å få registrert samiske bygninger og å få lagt dem inn i Askeladden. Også materialet som i dag finnes i SEFRAK, bør gjennomgås med tanke på å skille ut automatisk fredete samiske bygninger og om mulig legge dem inn i Askeladden.

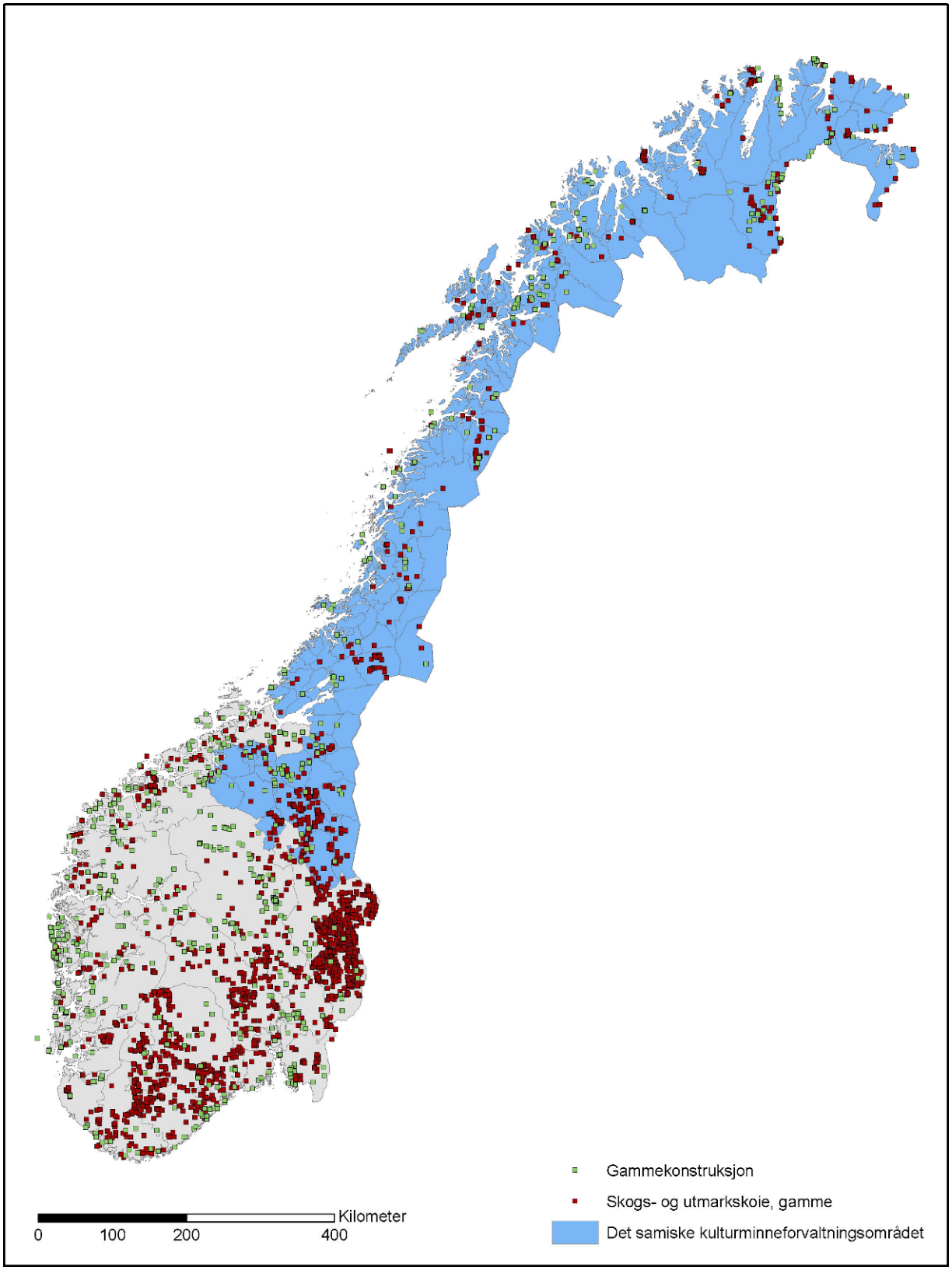

Figur 10: En oversikt over distribusjonen av bygninger registrert i SEFRAK-registeret som skogs- og utmarkskoie, gamme eller gammekonstruksjon. Kartgrunnlag: Statens kartverk.

4 Forvaltningens erfaringer og praksis

Underlagsmaterialet for dette kapitlet er *Lov om kulturminner* samt relevante politiske dokumenter og utredninger, og intervjuer med tilsatte innen den regionale samiske kulturminneforvaltningen

4.1 Lovgrunnlag og organisering

Kulturminneloven av 1978 synliggjorde samiske kulturminner som en egen kategori og med egne fredningsgrenser for automatisk fredning. Tromsø Museum var delegert ansvaret for de lovpålagte oppgavene innen samisk kulturminnevern fram til september 1994 da Samisk kulturminneråd ble opprettet. Samisk kulturminneråd var et fagpolitisk organ som fikk overført det regionale ansvaret for kulturminneforvaltningen innen samisk kulturminnevern. Grunnlaget for denne forvaltningsmodellen var Sámediggis/Sametingets utredning i 1991 som foreslo at det regionale samiske kulturminnevernet skulle underlegges et folkevalgt organ i likhet med det øvrige regionale kulturminnevernet som var underlagt fylkeskommunene. Det gjorde at det regionale samiske kulturminnevernet ble underlagt Sámediggi/Sametinget som et samisk folkevalgt organ. I 2001 ble Samisk kulturminneråd nedlagt av Sámediggi/Sametinget, og samisk kulturminnevern ble organisert direkte inn under sametingsrådet.

I dag er samisk kulturminneforvaltning organisert med et hovedkontor i Unjárga/Nesseby kommune som også er distriktskontor for Finnmark. Øvrige distriktskontorer er lokalisert til Gáivuotna/Kåfjord (ansvarsområde Troms fylke), Divttasvuodna/Tysfjord (ansvarsområde Nordland fylke nord for Rana kommune) og Snåase/Snåsa (ansvar for det sørsamiske området, fra Rana kommune og sørover).

4.2 Relevante dokumenter, arkivmateriale og øvrig litteratur

Følgende offentlige dokumenter, utredninger og planer er gjennomgått:

- Lov om kulturminner
- SU 1991:1 Framtidig organisering av samisk kulturminnevern. Sametinget
- Samisk kulturminneråd (1995) Strategisk plan 1995 – 1997
- Samisk kulturminneplan 1998 – 2001
- Sametinget (2003) Vern og forvaltning av samisk byggverk
- Árran lulesamisk senter, Bodø kommunes bygningsvernprosjekt i Skjerstad og Museum Nord-Tysfjord Museum (2009): Identifisering av samiske byggverk i lule- og pitesamisk område
- Sametinget (2009) Leve i landet på landets vis. Sametingsrådets miljø- og arealmelding
- Riksrevisjonens rapport: Dokument nr. 3:9 (2008-2009).

- Innst. 71 S (2009 – 2010)
- Samarbeidsavtaler mellom Sametinget og fylkeskommuner
- St.meld.nr.52 (1992-93) Om norsk samepolitikk
- St.meld.nr.41 (1996-97) Om norsk samepolitikk
- St.meld. nr18 (1997-1998) Tillegg til St meld nr 41 (1996-1997)
- St.meld.nr.55 (2000-2001) Om samepolitikken
- St.meld.nr.33 (2001-2002) Tilleggsmelding til St.meld.nr.55 (2000-2001)
- St.meld.nr.28 (2007-2008) Samepolitikken
- Sametinget. Årsmeldinger 1992 – 2008 (unntatt 1993 og 1994)

De fleste dokumentene omhandler flere saksfelt enn bare kulturminnevern. I oversikten nedenfor er det kun fokusert på hva som sies om samisk kulturminnevern.

Lov om kulturminner (1978)

Samiske kulturminner og – miljøer er nevnt spesielt i følgende paragrafer:

§ 4. Automatisk fredete kulturminner

[…] samiske kulturminner som nevnt ovenfor fra mer enn 100 år tilbake.

Dette innbærer at samiske kulturminner er ansett å omfatte et like stort mangfold som øvrige kulturminner. Dette gjelder også for eiendomsretten til løse kulturminner som er omhandlet i lovens § 12.

§ 12. Eiendomsretten til løse kulturminner.

c. Samiske kulturminner av den art som er nevnt under a og som er eldre enn 100 år.

Det sies også § 2 tredje ledd i *Forskrift om forbud mot utførsel av kulturminner* (2002) at det er forbudt å føre ut av landet ".. samiske kulturminner uten hensyn til alder." Denne bestemmelsen modifiseres i forskriftens § 3 med følgende: Til kulturminnene nevnt i § 2 bokstav c medregnes ikke slike som tilhører sin opphavsmann eller nye produkter, produsert for salg.

SU 1991:1 Framtidig organisering av samisk kulturminnevern. Sámediggi/Sametinget

Dette er Sámediggis/Sametingets utredning om organisasjonsmodell for en funksjonsdyktig forvaltning av det samiske kulturminnevernet på distriktsnivå, både politisk, administrativt og faglig. Utredningens to hovedkapitler handler om 1) framveksten av samisk kulturminnevern og 2) organisering av samisk kulturminnevern. I tilrådingen foreslås det at det regionale forvaltningsnivået for samisk kulturminnevern opprettes som et eget organ som samtidig har tilknytning til Sámediggi/Sametinget. Sámediggi/Sametinget vil være det overordede regionale politiske organet for samisk kulturminneforvaltning på samme måte som fylkeskommunene er den øvrige kulturminneforvaltningens regionale overordede organ. Forvaltningskontorene er foreslått lokalisert til ulike steder i det samiske området.

Samisk kulturminneråd (1995) Strategisk plan 1995 – 1997

Planen behandler Samisk kulturminneråds betingelser og forutsetninger, som lovgrunnlag, politiske retningslinjer, organisasjonsmessig struktur og samisk kulturminneforvaltnings "omgivelser" i form av øvrig kulturminneforvaltning, samarbeidspartnere og brukere. I tillegg gjøres rede for målstruktur og framtidige utfordringer og muligheter. Planen munner ut i strategier for ulike sider ved virksomheten samtidig som den fastslår at samisk kulturminneforvaltning har små ressurser i forhold til oppgavene.

Samisk kulturminneråds overordnede målsetting er: "Å verne samiske kulturminner og kulturmiljøer for framtidige generasjoner på en måte som bidrar til å styrke og videreføre samisk kultur og identitet". Samisk kulturminneråd ønsker at samiske kulturminner skal 1) forvaltes i tråd med lovverk og øvrige politiske retningslinjer, 2) på en måte som skaper forståelse for kulturminnenes historiske, kulturelle og identitetsmessige verdi og 3) virker til et positivt samarbeid om vern og forvaltning.

Dokumentet legger innledningsvis vekt på at kulturminner er historisk dokumentasjons-materiale som inngår i en samisk samtidssammenheng fordi de kan styrke samisk identitet og egenart. Sammenhengen mellom samiske kulturminner i fortid og styrking av samisk identitet og samfunn i nåtid og framtid er gjennomgående i hele dokumentet. Det legges vekt på at samisk kulturminnevern skal bidra til en kunnskapsproduksjon som skal øke forståelsen om samisk fortid og styrke samisk nåtid. Dette gjelder for alle sider av virksomheten, både forvaltning, formidling og forskning. Det blir påpekt at samiske kulturminner er sårbare i forhold til utbygginger, økt turisme og ferdsel, og at både kompetansen, samarbeidet og informasjonen om feltet må økes. Metodisk legges det vekt på at i sterkere grad enn den øvrige kulturminneforvaltning, forholder Samisk kulturminneråd seg til folks nære fortid og lokalt funderte kunnskaper.

Samisk kulturminneplan 1998 - 2001

Samisk kulturminneråds strategiske plan ble fulgt opp med en ny plan for tidsrommet 1998 – 2001. Målsetting og virksomhet fra *strategisk plan 1995 - 1997* blir videreført i dette dokumentet. Det gis plass for en diskusjon av et eget samisk forvaltningssystem innenfor nasjonalstaten, samt utfordringer dette gir. Internasjonalt så vel som nasjonalt lovverks anerkjennelse av retten til samisk selvbestemmelse blir omtalt. Også miljøvern og bærekraftig bruk av natur- og miljøverdier, med grunnlag i Agenda 21 og Konvensjonen om biologisk mangfold, gis plass i dokumentet.

Sametinget (2003) Vern og forvaltning av samiske byggverk

Allerede i 1996 ble arbeidet med en verneplan for samiske bygninger initiert av samisk kulturminneråd. Begrunnelsen var at samiske bygninger over 100 år er automatisk fredet etter loven uten at RA, fylkeskommunen eller Samisk kulturminneråd er gjort i stand til å følge opp eller forholde seg til kulturminnelovens bestemmelse på en klar og gjennomtenkt måte. Publikasjonen *Vern og forvaltning av samiske byggverk* er hovedprosjektets rapport. Prosjektets hovedmålsetting var å avklare viktige spørsmål knyttet til vern for å kunne etablere et fundament for forvaltning av den samiske bygningsarven. Fokus ble satt på utvikling av en definisjon, samt identifisering av samiske bygninger. Rapporten har med en stor oversikt på dette området; det er befart 143 lokaliteter i 19 kommuner fra Mátta-Varjjat (Sør-Varanger) i nordøst til Plassje (Røros) i sør.

Det er fem kriterier som legges til grunn for identifisering av samiske bygninger:

1. Historisk og kulturell sammenheng
2. Funksjonen til kulturminnet
3. Miljømessig sammenheng
4. Byggeskikk
5. Lokale oppfatninger

Andre sentrale felt i prosjektet var utvikling av kriterier for verneverdivurderinger, opplegg for registrering og drøftinger av lovgrunnlag og forvaltningspraksis. Det er flere forhold som truer den samiske bygningsarven; nedlegging og/eller omlegging av tradisjonelle næringer, manglende kompetanse, manglende eiendomsrett, utilstrekkelige tilskuddsrammer for restaurering, arealdisponering, utbygging og skadeverk. Rapporten konkluderer med at den samiske bygningsarven er av stor verdi og bør bevares, men at samiske byggverk ikke har vært systematisk registret i noen kulturminnebaser. Det foreslås derfor en ny forskrift til kulturminneloven om dette. Videre foreslås det endret meldepliktgrense for samiske byggverk i nærmere definerte områder, samt endringer i ansvarsforskriften til kulturminneloven slik at Sámediggi/Sametinget blir ansvarshavende part når det gjelder samiske byggverk. Større kompetanse innen samisk bygningsvern er viktig, og rapporten mener det bør utarbeides en egen veileder innen feltet.

Árran lulesamisk senter m.fl. (2009) Identifisering av samiske byggverk i lule- og pitesamisk område

Denne rapporten er et samarbeidsprosjekt mellom Árran lulesamiske senter, Bodø kommune ved Bygningsprosjektet i Skjerstad, samt Museum Nord - Tysfjord Museum, og den kan ses som en oppfølging av Sámediggis/Sametingets bygningsvernrapport (se over). Hovedmålet med prosjektet har vært å identifisere samiske byggverk i lule- og pitesamisk område. Det er gjort et omfattende arbeid med dette i kommunene Saltdal, Beiarn, Bodø, Tysfjord og Ballangen hvor både datering og verneverdi er angitt for registreringene. Det er registrert byggverk knyttet til både samisk fiskebondekultur, reindriftskultur og markesamisk kultur. Måloppnåelsen i prosjektet vurderes som god av deltakerne, hvor både kvalitative registreringer, oversiktsregistreringer og en gjennomgang av skriftlig materiale er gjennomført. Potensialet for samiske byggverk i regionen anses som stort, og framtidige utfordringer, i tillegg til ytterlige registreringer, blir sikring, restaurering og oppbygging av kompetanse.

Sametinget (2009) Leve i landet på landets vis. Sametingsrådets miljø- og arealmelding

Meldingen fremmer sametingsrådets langsiktige miljø- og ressurspolitikk, både på nasjonalt og internasjonalt nivå. Den ble vedtatt i Sámediggis/Sametingets plenum i mai 2009. I meldingen gis det en beskrivelse av verdigrunnlaget for vernet av samiske kulturminner som en ikke-fornybar ressurs med stor tidsdybde og høy grad av kontinuitet - og derfor av vesentlig betydning som fysiske manifestasjoner og dokumentasjonsmateriale for det samiske samfunn. Meldingen gir også en framstilling av utviklingen innen forvaltning av samisk kulturminnevern, og det sies at uten større lovmyndighet og en budsjettmessig styrking vil det ikke foreligge et grunnlag for en samisk kulturminneforvaltning lagt til Sámediggi/Sametinget. Sametingsrådets prioriterte tiltak for å bedre situasjonen innen samisk kulturminnevern er:

- Få i stand en endring av kulturminneloven slik at Sametinget i lovs form overføres myndigheten for forvaltningen av samiske kulturminner
- Få generelt bedret ressurssituasjon for det samiske kulturminnevernet
- Få igangsatt langsiktige registrerings- og dokumentasjonsprosjekter som tar for seg samiske kulturminner spesielt, og som er knyttet opp mot nyere forskning innenfor fagfeltet
- Få i stand en sterkere satsning på samisk bygningsvern, jf. her Sametingets rapport Vern og forvaltning av samiske byggverk fra 2003
- Få inn Ceavccageaðgi/Mortensnes kulturminneområde på UNESCOs liste over verdensarvsteder
- Følge opp gjenbegravelsen av skjelettmaterialet i Skoltebyen i Neiden gjennom planlegging, tilrettelegging og skjøtsel av kulturminneområdet

(Sak 023/2009 Sametingsrådets miljø- og arealmelding s. 36 - 37)

Riksrevisjonens undersøking av korleis Miljøverndepartementet varetek det nasjonale ansvaret sitt for freda og verneverdige bygningar. Dokument nr. 3:9 (2008-2009).

Dokument nr. 3:9 (2008-2009) tar utgangspunkt i det strategiske målet for kulturminne-politikken vedtatt av Stortinget. Riksrevisjonens forvaltningsrevisjoner har som mål å etterprøve hvordan offentlige tiltak er satt i verk og se på hvilke virkninger tiltakene har hatt. Problemstillingene undersøkelsen har fokusert på, er i hvilken grad Miljøverndepartementet (MD) sikrer 1) at tapet av verneverdige bygninger blir minimalisert, 2) at et representativt utvalg av bygninger blir fredet innen 2020, 3) at alle fredete bygninger har et ordinært vedlikeholdsnivå innen 2020, og 4) i hvilken grad Miljøverndepartementet og Sametinget ivaretar automatisk fredete samiske bygninger.

Riksrevisjonen konkluderer med at manglende styringsinformasjon på flere hold gir redusert mulighet for å gi styringssignaler til underliggende etater som igjen fører til at det er stor risiko for tap av verneverdige og fredningsverdige bygninger. Dette er også gjeldende i forhold til samisk bygningsvern. Undersøkelsen påpeker også at MD på den ene siden, og RA og Sametinget på den andre siden har ulik forståelse av fredningsbestemmelsene i kulturminneloven, og at det derfor er nødvendig med en avklaring i forhold til ulike tolkninger av loven om hva som anses som automatisk fredete samiske bygninger. Det er også utfordringer ved identifisering av samiske byggverk fordi det ikke er enighet om kriteriene som skal legges til grunn. Dette medfører at det i dag ikke er noen samlet oversikt over omfanget av automatisk fredete samiske bygg, noe som igjen vanskeliggjør bevaring. Riksrevisjonen er kritisk til både departementets målstyring og Sametingets oppfølging, og setter spørsmål ved om kulturminneforvaltningen ivaretar målet om automatisk fredning av samiske bygninger på en tilfredsstillende måte.

Både Sametinget og Riksantikvaren gir for øvrig uttrykk for at det på sikt kan være aktuelt å vurdere en annen fredningsgrense enn dagens.

Innst. 71 S (2009 – 2010)

Innstilling til Stortinget fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøking av korleis Miljøverndepartementet varetek det nasjonale ansvaret sitt for freda og verneverdige bygningar (Dok. nr. 3:9 (2008-2009)).

Kontroll- og konstitusjonskomiteen viser i sine merknader at den tar Riksrevisjonens rapport på største alvor, og henviser videre til at Miljøverndepartementet har et overordnet og nasjonalt ansvar for fredete og vernede bygninger, i tillegg til et konstitusjonelt ansvar overfor Stortinget ved å sørge for at Stortingets vedtak på området blir realisert. Komiteen mener at

det fremdeles er gode sjanser for at de strategiske, nasjonale resultatmålene for kultminnepolitikken skal kunne nåes innen 2020, og anser Riksrevisjonens rapport som et konstruktivt og klargjørende bidrag til denne måloppnåelsen.

Samarbeidsavtaler mellom Sametinget og fylkeskommuner

Sámediggi/Sametinget har på politisk nivå inngått samarbeidsavtaler med Finnmark fylkeskommune, Troms fylkeskommune, og fire fylkeskommuner i sørsamisk område: Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark.

Formålet med samarbeidsavtalene er å styrke samisk språk, kultur, samfunnsliv og samiske næringer i fylkene. Det er også et mål å styrke samarbeidet og samarbeidsarenaene mellom fylkene og Sámediggi/Sametinget. Alle avtalene har bestemmelser om samarbeid innen kulturminneforvaltningen. Flere av avtalene har også bestemmelser knyttet til museer og innsamling av samisk kulturhistorie.

I tillegg er det inngått en avtale (2009 – 2012) mellom Sámediggi/Sametinget og Oppland fylkeskommune om samarbeid innen samisk kulturminnevern. Grunnlaget for avtalen er de senere års registreringer av sørsamiske kulturminner i Oppland. Formålet med denne avtalen er å sette fokus på samiske kulturminner og legge til rette for registrering, forskning og formidling.

Stortingsmeldinger om norsk samepolitikk

I tråd med bestemmelsen i Ot.prp. nr. 33 (1986-87) Om lov om sametinget og andre samiske rettsforhold (Sameloven), legger regjeringen fram en melding for Stortinget minst en gang i hver stortingsperiode om norsk samepolitikk. Fram til i dag er det lagt fram 6 stortings-meldinger:

St.meld.nr.52 (1992-1993)	Om norsk samepolitikk
St.meld.nr.41 (1996-1997)	Om norsk samepolitikk
St.meld. nr18 (1997-1998)	Tillegg til St meld nr 41 (1996-1997)
St.meld.nr.55 (2000-2001)	Om samepolitikken
St.meld.nr.33 (2001-2002)	Tilleggsmelding til St.meld.nr.55 (2000-2001)
St.meld.nr.28 (2007-2008)	Samepolitikken

St.meld.nr.52 (1992-1993) Om norsk samepolitikk

Stortingsmeldingen omhandler i hovedsak Sámediggis/Sametingets utredning om samisk kulturminnevern og sier at Sámediggis/Sametingets forslag vil bli lagt til grunn for det videre arbeidet når det trer i funksjon fra 1994. Samisk kulturminnevern skal sikres samisk styring,

samtidig som det er en del av kulturminneforvaltningen generelt og skal betjene både samiske og norske brukere. Samarbeid og samordning ut fra brukerperspektiv, god kontakt må etterstrebes mellom norsk og samisk forvaltningsapparat.

St.meld.nr.41 (1996-1997) Om norsk samepolitikk

I kapittelet som omhandler naturgrunnlaget for samisk næringsliv og kultur er det ganske kort tatt med at oppgaver og myndighet innen samisk kulturminnevern, med virkning fra 01. 09.1994, ble lagt til Samisk kulturminneråd som oppnevnes av Sámediggi/Sametinget. Rådet er tillagt samme myndighet og oppgaver etter kulturminneloven for samisk kulturminnevern som fylkekommunen har for det øvrige kulturminnevernet.

St.meld. nr. 18 (1997-98) Tillegg til St meld nr 41 (1996-97) Om norsk samepolitikk
Samisk kulturminnevern er ikke tatt opp her.

St.meld.nr.55 (2000-2001) Om samepolitikken

Det påpekes at målsettingen innen samisk kulturminnevern er å verne samiske kulturminner og kulturmiljøer på en måte som bidrar til å styrke og videreføre samisk kultur. Fra 01.01. 2001 er Samisk kulturminneråd nedlagt som eget organ og arbeidsfeltet er lagt direkte inn under Sámediggi/Sametinget. Stortingsmeldingen tar også opp samarbeid med den regionale kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen, samt at samarbeid mellom den samiske kulturminneforvaltningen og naturforvaltningen må styrkes.

St.meld.nr.33 (2001-2002) Tilleggsmelding til St.meld.nr.55 (2000-2001)

Det gjentas hva som er sagt i *St.meld.nr.55 (2000-2001)*.

St.meld.nr.28 (2007-2008) Samepolitikken

Stortingsmeldingen sier at ”Samiske kulturminner er viktig dokumentasjonsmateriale for samisk historie og forhistorie. Opprettelsen av en egen kulturminneforvaltning for samiske kulturminner innebærer en anerkjennelse av at det eksisterer en egen samisk fortid.” Deretter gjøres en grundig gjennomgang, basert på evalueringer og utvalgsarbeid, av myndighets- og ansvarsområde innen samisk kulturminnevern, samt utviklingen av organiseringen av samisk kulturminnevern som en del av Sámediggis/Sametingets ansvarsområde. Sámediggi/Sametinget mener at Sámediggis/Sametingets myndighet til å forvalte samiske kulturminner bør fastsettes i kulturminneloven. Regjeringen legger til grunn at ved utforming av fremtidig samisk kulturminnepolitikk skal det legges vekt på å sikre samisk innflytelse i samsvar med folkerettslige forpliktelser, gjeldende regelverk for

forvaltningens myndighetsutøvelse og overordnet kulturminne- og samepolitikk. Regjeringen har foreslått en endring i kulturminneloven § 28 der hjemmelen for delegering til Sámediggi/Sametinget blir presisert (jf. Ot.prp. nr. 23 (2007 – 2008)).

Sametingets årsmeldinger

Årsmeldinger om Sámediggis/Sametingets virksomhet legges fram som egen melding til Stortinget hvert år. Tilgjengelige årsmeldinger fra og med 1992 og til og med 2008 (unntatt 1993 og 1994) er gjennomgått.

Fra 1994 og til 2000 la Samisk Kulturminneråd fram sine årsmeldinger for Sámediggi/Sametinget. Samtidig som Sámediggi/Sametinget behandlet miljø- og kulturminnevern i sine årsmeldinger, ble Samisk kulturminneråds årsmeldinger tatt inn som vedlegg i meldingene til Stortinget. Fra 2001, da samisk kulturminneforvaltning ble lagt direkte inn under Sámediggi/Sametinget, har samisk kulturminnevern vært en del av Sámediggis/Sametingets årsmeldinger.

I årsmeldingene gjøres det rede for siste års virksomhet innen området, blant annet politiske føringer og forvaltningsmessige konsekvenser for kulturminnevernet. I tillegg til å dokumentere siste års arbeid, blir enkelte større oppgaver særskilt nevnt. Det kan for eksempel være arbeidet med fredning av Skoltebyen i Neiden, Ceavccageađgi/Mortensnes som verdensarvområde, bergkunst, museumsarbeid eller større utbygginger.

4.3 Intervjuene

Samisk kulturminneforvaltning v/Sámediggi/Sametinget står sentralt i innhentingen av informasjon i denne delen av prosjektet. Tema for intervjuene var forvaltningens erfaringer og praksis i håndhevelsen av 100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner.

Sámediggi/Sametinget stilte seg positiv til vår forespørsel om å gjennomføre intervjuer med ansatte i kulturminneforvaltningen, og valgte vedkommende med lengst ansiennitet ved hvert distriktskontor til intervju. I tillegg er det gjort intervju med vedkommende som har bygningsvern som arbeidsfelt. Ansatte ved alle distriktskontorene ble intervjuet. Intervjuene ble gjennomført over telefon i tidsrommet 20. til 22. oktober 2009 og varte fra en til to timer. Det ble gjennomført halvstrukturerte intervjuer hvor temaene ble sendt ut på forhånd.

Temaer i intervjuene

- Organisering av SKM
- Erfaringer og praksis:
    - Arbeidssituasjonen
    - Arbeidsoppgaver – metodikk.
    - Prioritering av samiske kulturminner?
    - Erfaringer med databaser?
    - Erfaringer i forhold til kulturminnevernets ulike felt
    - Viktigste trussel mot samiske kulturminner?
- Hvor bør fredningsgrensen settes?
    - Generelt
    - Spesielt ang. bygningsvern

4.3.1 Organisering av samisk kulturminnevern

Innledningsvis ble det spurt om utdanning og ansiennitet innen kulturminneforvaltningen. De ansatte som ble intervjuet har god fagkompetanse og gode kunnskaper om samiske forhold. Mange har også lang ansiennitet innen feltet kulturminnevern.

Ansatte som har jobbet noen år, kan fortelle om store organisatoriske endringer i den tida samisk kulturminneforvaltning har fungert (se kap 4.2.1 for hva som er nedfelt i planer og andre dokumenter). I løpet av 2000-2001 ble det gjennomført en omorganisering i Sámediggi/Sametinget hvor flere avdelinger ble nedlagt og arbeidsfelt ble organisert i team. Samisk kulturminneforvaltning ble etter dette et team.

Alle la vekt på at personellressursene er for små til å kunne utføre alle lovpålagte oppgaver. Det var flere som framhevet at det spesielt innen bygningsvernet er for små ressurser. Restanselista kan derfor bli alt for lang og arbeidsdagene blir styrt av innkommende saker. På grunn av den store pågangen av eksternt initierte saker blir det ikke tid til annet enn noen få skjøtselsprosjekter.

Samarbeidet med øvrige instanser er stort sett veldig bra. Fagfeltet er lite, og personlige nettverk anses som like avgjørende for et vellykket samarbeid som de politisk baserte samarbeidsavtalene mellom fylkeskommuner og Sámediggi/Sametinget.

4.3.2 Erfaringer og praksis

På spørsmål om erfaringer innen samisk kulturminneforvaltning har medført en praksis hvor enkelte kulturminner gis prioritet framfor andre, svarte alle benektende. Alle kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet, og dette må man respektere. I begynnelsen var ikke bygningsvern en del av samisk kulturminneforvaltnings selvdefinerte område. Dette er

kommet til etter hvert, og selv om man kanskje ikke hadde hus i tankene i bakgrunnen for kulturminneloven, så er dette endret nå.

Det er store forventninger til den nye Plan- og Bygningsloven. Alle mente at loven vil gi nye utfordringer til Sámediggi/Sametinget og at arbeidssituasjonen vil kunne bli ytterligere presset på grunn av små ressurser.

Et gjennomsnittlig år innen samisk kulturminneforvaltning er delt i to med en feltsesong og en "innesesong". Med hensyn til feltmetodikk, ble det vektlagt at i relasjon til 1537, som er den fredningsgrensen det er naturlig å sammenlikne seg med, er 100 år kort tid. Det kan være en utfordring å avgjøre eksakt alder, eksempelvis 99 eller 101 år, og derfor benyttes intervjuer i utstrakt grad. En stor del av grunnlaget for samisk kulturminnevern er å snakke med folk og gjøre bruk av de kunnskapsbærerne som finnes i lokalsamfunnene. Dette innebærer at fortellingene om kulturminnet, og dermed det immaterielle aspektet ved kulturarven, blir en viktig del av dokumentasjonen. Det ble sagt at det er klare forskjeller i metodisk tilnærming sammenliknet med den øvrige kulturminneforvaltningen. Samisk kulturminneforvaltning fokuserer i større grad på kulturmiljøer enn enkeltobjekter. Kulturlandskapet som helhet står derfor sentralt. Samisk kulturminneforvaltning går sjelden inn med flateavdekking slik fylkeskommunens kulturminneavdeling har praksis for.

Den sentrale kulturminnedatabasen Askeladden burde vært gjennomgått og kvalitetssikret med hensyn til samiske kulturminner. Dette gjelder både kategorier, beskrivelser og geometri. Det ble poengtert at geometri er spesielt viktig i byggesaker hvor kulturminner og sikringssoner må vurderes i forhold til grenser i terrenget. Mye av kulturminnematerialet er registrert før 1990, og tatt i betraktning den voksende kunnskapen om samisk historie og samfunnsforhold, er det nødvendig med en refortolkning av deler av det innsamlede materialet. Mange kulturminner som for over 30 år siden ble registrert som norske/norrøne, framstår i dagens forståelse som samiske.

Det ble sagt at om 15 år vil relevant kulturminnedokumentasjon være samlet i en database.
Da vil forvaltningen ha et bedre kommunikasjonsverktøy og samarbeid blir enklere.

På spørsmål om hva som ble ansett som den viktigste trusselen når det gjelder svinn av samiske kulturminner, ble flere forhold vektlagt. Samfunnsutvikling i form av nedlegging av jordbruk og/eller avfolkning ble framholdt av flere. Avvikling av beite og dyrking i inn- og

utmark vil ha gjengroing av landskapet som konsekvens. Alle fraflyttede steder – til og med hele lokalsamfunn – vil gro igjen. En annen trussel er direkte ødeleggelse av kulturminner som følge av utbygginger, for eksempel vann- og vindkraftutbygginger. Ødeleggelse kan også være konsekvensen hvis kulturminner ikke blir registrert. Et viktig vern mot svinn av kulturarven er at den blir brukt og vedlikeholdt på en ordentlig måte, ble det hevdet.

4.3.3 Framtidig grense for automatisk fredete samiske kulturminner

Alle svarte at dette er en viktig diskusjon, som må gis mer tid før en kan komme med bastante svar og en avgjørelse. Videre ble det tilføyd at det er vanskelig å si noe om scenarioene som alle hadde fått tilsendt på forhånd. I drøfting av ulike scenarioer ble det trukket fram både fordeler og ulemper ved en fast og ved en flytende fredningsgrense. Det ble for eksempel sagt at selv om det i dag ikke er et påtrengende behov for en fast grense, så kan det kanskje om 50 år bli problematisk å opprettholde dagens flytende grense pga omfanget av kulturminner. I dag ser man for eksempel ikke verdien av at en gang i framtida skal enhver firhjuling fredes. Ei flytende fredningsgrense vil kunne ha som konsekvens at mange samiske lokalsamfunn vil bli berørt av en så omfattende fredning at dynamikken i samfunnet vil forsvinne. På et tettsted som Kautokeino vil ei flytende 100-årsgrense ikke være håndterbar i framtida. Store deler av bygda vil bli automatisk fredet.

Det var flere som trakk fram et tidsskille ved andre verdenskrig. Etter andre verdenskrig ble modernisering stikkord for både det samiske og det norske samfunnet. Det innebærer også at en førmoderne livsstil forsvant. Eksempelvis er det ikke bygd gammer for helårsbosetting etter andre verdenskrig selv om disse var helt vanlige før krigen.

Sámediggis/Sametingets rapport (2003) *Vern og forvaltning av samisk byggverk* argumenterer mot en endring av dagens grense. Innen samisk kulturminneforvaltning blir hus brukt av samer ansett som samiske. Det innebærer mange hus, og spesielt etter krigen er mange hus blitt bygd. Fram til 2010 vil etterkrigsmengden av hus være den store forskjellen.

Blant dem som ble intervjuet var det delte synspunkter på om det burde være en fast eller en flytende grense for automatisk fredning av samiske kulturminner. Det ble sagt at en flytende grense er bra, og at det er for tidlig å revurdere denne lovhjemmelen i dag. Loven bør virke i minst 10 år til før man vurderer en endring. Det ble også hevdet at en flytende grense er bedre enn en fast, bare den er eldre enn 100 år – helst 150 år. Andre mente at i likhet med det øvrige kulturminnevernet, ville en fast grense fungere best også for samisk

kulturminnevern. Da bør den settes til 1950, eller man børe gi samiske kulturminner og kulturmiljøer samme vern som på Svalbard hvor fredningsgrensen er 1945. Det ble også foreslått at man burde vurdere ulike fredningsgrenser for ulike geografiske områder. Det nordlige området, hvor andre verdenskrig medførte tvangsevakuering av befolkningen og den brente jords taktikk, burde kanskje få en strengere fredning enn øvrige områder.

5 Scenarioer

5.1 Innledning

Prosjektet har som hovedfokus å svare på *hvordan erfaringer og praksis innenfor samisk kulturminnevern kan gi kunnskap om framtidige konsekvenser av å opprettholde en flytende 100-årsgrense for automatisk fredning av samiske kulturminner* ved å presentere noen scenarioer for dette. For å kunne beskrive scenarioer har prosjektet intervjuet tilsatte innen samisk kulturminneforvaltning om deres erfaringer og praksis. Referansegruppen som ble oppnevnt har også bidratt med verdifull innsikt i hvordan framtida innen samisk kulturminneforvaltning kan fortone seg på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Det har videre vært sett på dagens status til samiske kulturminner i databasen Askeladden, samt gjort studier av politiske dokumenter som omhandler samisk kulturminnevern.

Formålet med å beskrive scenarioer, er å kunne synliggjøre mulige utviklingstrekk, samt sannsynliggjøre konsekvensene av disse trekkene. Scenarioene er ingen prognoser, men må heller ses som et grunnlag for videre debatt om hvordan samisk kulturminnevern kan utvikle seg i framtida. I så måte kan scenarioene ses på som utgangspunkt for hvordan man kan planlegge og påvirke mulige utviklingstrekk.

Vi presenterer to scenarioer som begge tar utgangspunkt i intervjuer og samtaler med samisk kulturminneforvaltning og med prosjektets referansegruppe:

- Flytende fredningsgrense for kulturminner eldre enn 100 år (eksisterende lovverk)
- Fast fredningsgrense for kulturminner eldre enn 1951

I det første scenarioet presenteres mulige framtidige konsekvenser av dagens flytende fredningsgrense for samiske kulturminner og kulturmiljøer, med et spesielt fokus på utfordringer som kommuner og kulturminneforvaltning kan komme til å stå overfor.

Det andre scenarioet vil ta utgangspunkt i en tenkt framtidig situasjon der kulturminneloven er endret og fredningsgrensen er satt til 1951 som fast grense for automatisk fredning. Den tidlige etterkrigstiden, 1945 - 1950, representerer en brytningstid og til dels et brudd med tidligere levesett. Både fra referansegruppen og i intervjuene med den samiske kulturminneforvaltningen ble det poengtert at andre verdenskrig representerer et tidsskille hvor en førmoderne livsstil ble byttet ut med et moderne levesett. Vi finner det ikke relevant å skissere et scenario med en fast fredningsgrense i 1910, siden det verken i referansegruppa eller i intervjuene med den samiske kulturminneforvaltningen ble vist interesse for dette.

5.2 Flytende fredningsgrense

Høy alder og sjeldenhet synes å være allment akseptert som kriterier for vern og bevaring av kulturminner. De fleste ser i dag en verdi i bygninger som har overlevd tidens tann siden 1649 samt at det er behov for vern og lovbeskyttelse av disse bygningene. Det samme gjelder faste kulturminner eldre enn 1537. Denne aksepten er trolig nøye forbundet med kulturminnenes alder og at de, særlig bygningene, er sjeldne. På samme bakgrunn kan man også forvente at det finnens en allmenn aksept for automatisk fredning av de samiske kulturminnene som er over 100 år. Dette gjelder også kulturminnene som nettopp har oppnådd denne statusen. Selv om de bare så vidt er over 100 år, er også mange av disse kulturminnene sjeldne. Bygningsmassen i det nordsamiske bosettingsområdet ble kraftig desimert som følge av den tyske okkupasjonsmaktens brenning i 1944. De yngste automatisk fredete samiske kulturminnene i dag representerer dessuten et førmoderne levesett og en tradisjonsbasert næringsutøvelse innen primærnæringene. Et annet aspekt er at også de yngste av disse kulturminnene representerer levesett og tradisjoner som kan vise stor tidsdybde. Moderniseringen som fant sted etter 2. verdenskrig, representerer i større grad et brudd med fortidas byggetradisjoner, ikke-motoriserte driftsformer og selvbergingshushold.

5.2.1 Tilvekst av automatisk fredete kulturminner og kulturminnetyper

Med en flytende 100-årsgrense vil tilveksten av automatisk fredete samiske kulturminner være stigende i årene framover. Den virkelig store tilveksten av automatisk fredete samiske kulturminner vil komme i årene rundt 2050 og i den etterfølgende tiden. På dette tidspunkt vil for eksempel gjenreisningsbebyggelsen i samiske bygder i Nord-Troms og Finnmark passere hundreårsgrensen. I tillegg kommer en rekke ”nye” kulturminner og kulturminnetyper til å utgjøre et stort og økende antall. Samisk materiell kultur og spor etter aktivitet fra femtitallet og de etterfølgende tiår, vil blant annet omfatte kjørespor i utmark, reingjerder, innhegninger i

jordbruket, kaier, fiskehjeller, bruer, røykeri, vann- og kloakkledninger, grøfter, potetland og dyrket mark. I tillegg kommer all bebyggelse: eksempelvis gjeterhytter, garasjer, fjøs, uthusbygninger, naust, boliger, lagerbygg, kontorbygg, bensinstasjoner, skoler, forsamlingshus, campingplasser og butikker.

Noen av disse kulturminnetypene vil ikke ha åpenbare visuelle kjennetegn som skiller dem fra tilsvarende typer innen majoritetsbefolkningens materielle kultur. Dette vil fordre at nomenklaturet for samiske kulturminnetyper bygges ut og at de nye typene defineres. Det vil være nødvendig å utarbeide et sett kriterier for å kunne skille mellom automatisk fredete samiske kulturminner og andre ikke-fredete ikke-samiske kulturminner innen samme kulturminnetype. Her kan for eksempel Sámediggis/Sametingets fem kriterier nyttes når det gjelder bygningsvern.

Dagens samiske kulturminneforvaltning har i liten grad mulighet til å finne supplerende skriftlige kilder om de yngste automatisk fredete kulturminnene. Intervju er en viktig del av den samiske kulturminneforvaltningens registreringsmetoder, og som det går fram i dette prosjektets intervjuer/samtaler med kulturminneforvaltningen benyttes metoden blant annet for å avgjøre om kulturminner er automatisk fredet eller ikke. Ut fra dagens erfaringer er intervju en metode som også vil være viktig i framtida når fredningsstatusen til det voksende tilfanget av kulturminner skal vurderes. Et forhold som imidlertid vil være nytt i siste halvdel av det 21. århundre, er at det vil finnes et større skriftlig og visuelt (fotos) kildegrunnlag. Disse kildene vil trolig være digitaliserte og tilgjengeliggjorte i databaser. Vi forventer generelt at redskaper som arkiv og databaser etc. som kulturminneforvaltningen benytter i saksbehandlingen, videreutvikles og bidrar til å effektivisere arbeidet. Dette kan sees som en motvekt til økningen i antall automatisk fredete kulturminner med påfølgende mer omfattende saksbehandlingsmengde.

Figur 11: Utsikt til Guovdageaidnu /Kautokeino tettsted. Store deler av tettstedet vil være automatisk fredet om 40-70 år, deriblant kjøresporene i sandfluktområdene til venstre for kirka (midt i bildet). Foto: Elin Rose Myrvoll.

5.2.2 Arealbruk og musealisering

Driftsformene i primærnæringene - fiske, jordbruk, utmarksnæring og reindrift - har gjennomgått store endringer etter andre verdenskrig. Driften er blitt motorisert og spor etter næringsutøvelse er blitt mer synlige i terrenget. I fiskeriene benyttes større båter som krever andre og/eller større typer anlegg på land enn tidligere. I den grad jordbruket er videreført, er overflatedyrking og småskala jordbruk erstattet av moderne pløying og satsing på monokulturer. Reindriftens flytteveier og kjørespor, anlegg og bygninger har også avsatt flere spor i landskapene enn hva tilfellet var ved inngangen til det 20. århundret. Man kan trolig forvente en økning i antall kulturminner etter utøvelse av jordbruk, fiske og reindrift fra 2050 og utover.

Den flytende fredningsgrensen for samiske kulturminner kan derfor på sikt føre til en musealisering av de samiske bruks- og bosettingsområdene. Også i dag kan fredningsgrensen innebære et dilemma for dem som vil videreføre tradisjonelle primærnæringer som reindrift, fiske og jordbruk. Automatisk fredete samiske kulturminner skal etter loven som kjent ikke forandres. Dette gjør i realiteten reindriftsutøvere til lovbrytere hvis de gjør opp ild i et over hundre år gammelt arran eller gjenbruker en teltring eller

rasteplass langs flytteveien. I siste halvdel av det 21.århundret vil for eksempel de eldste kjøresporene etter motorisert ferdsel i reindriften komme inn under fredningsbestemmelsene (figur 12). Dette vil være til hinder for videreføring og opprettholdelse av tradisjoner og fortsatt drift både innen reindrift, jordbruk samt utmarksbruk.

I tettstedene vil et økende antall automatisk fredete kulturminner i form av bygninger og infrastruktur som veier, gang- og sykkelstier, bruer og vannledninger og andre anlegg legge føringer på stedsutvikling og arealbruk. I møtet med referansegruppen kom det fram at fredningsbestemmelsen kan vanskeliggjøre gjenbruk og utvikling av bygningsmassen i kommunene. I verste fall kan fredningsbestemmelsene føre til at bygninger går ut av bruk og forfaller.

Føringene som den flytende fredningsgrensa forventer å innebære med hensyn til arealbruk vil dessuten være ressurskrevende å forholde seg til både på kommunalt nivå og for samisk kulturminneforvaltning. Generelt vil en flytende 100-årsgrense på sikt kunne være til hinder for samisk samfunnsutvikling samt videreføring av tradisjonsbaserte næringer.

Figur 12: Reindriftens kjørespor - framtidige kulturminner? Foto: Elin Rose Myrvoll.

5.2.3 Økt arbeidsmengde

Prosjektets referansegruppe påpekte at det vil bli ressurskrevende for kommunen å ivareta den store tilveksten av kulturminner. Det samme forventes å bli tilfellet for den regionale samiske kulturminneforvaltningen. Bare en person i den regionale samiske kulturminneforvaltningen arbeider i dag med bygningsvern i hele det samiske forvaltningsområdet. I intervjuene med den samiske kulturminneforvaltningen kom det fram at dette langt fra er tilstrekkelig i forhold til arbeidsmengde og oppfølging samt registrering av automatisk fredete samiske bygninger. En økning i antallet samiske kulturminner vil sannsynligvis også innebære en økning i antallet dispensasjonssøknader. Med utgangspunkt i den forventete økningen i antallet automatisk fredete samiske kulturminner, særlig bygninger, vil behovet for å styrke dette arbeidsfeltet med flere stillinger øke ytterligere.

Det vil også være en viktig oppgave å styrke redskapene som kulturminneforvaltningen har til rådighet innen sitt arbeidsfelt. Kulturminneforvaltningen har selv påpekt behovet for å kvalitetssikre data i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. På sikt vil det også være behov for å digitalisere og tilgjengeliggjøre ulike arkiv som inneholder opplysninger av relevans for kulturminneforvaltningen. Ressursbehovet innenfor forvaltningen av samiske kulturminner og kulturminnerelatert arealplanlegging vil med andre ord både omfatte stillingsressurser samt effektivisering og kvalitetssikring av relevante redskaper til bruk i saksbehandling.

5.2.4 Kulturminner som ressurs eller problem

Ved en opprettholdelse av den flytende 100-årsgrensen vil automatisk fredete samiske kulturminner i 2050-2060 ikke, på samme vis som dagens yngste automatisk fredete samiske kulturminner, representere en begrenset og sjelden ressurs. Masseproduksjon og standardisering vil være stikkord som vil komme til å karakterisere store deler av bygningsmassen. Det vil derfor kunne by på problemer å få aksept for at en garasje fra 1960 i Kárášjoga gielda / Karasjok kommune er automatisk fredet i 2060 og ifølge loven verken kan endres eller fjernes. Tilnærmet like materielle utrykk vil med andre ord være underlagt ulike bestemmelser. Likeledes vil handhevelsen innebære en kriminalisering av aktiviteter og gjøremål som ikke har som intensjon å gjøre skade på kulturminner. Reingjeteren eller utmarksbrukeren vil per definisjon være en lovbryter om hun/han kjører i et over 100 år gammelt kjørespor framfor å lage et nytt fem meter ut til siden.

Ut fra dette scenarioet med en flytende fredningsgrense kan man forvente at det vil være liten aksept i befolkningen for kulturminneloven og handhevelsen av den. En mulig konsekvens kan i verste fall være at enkelte objekter og strukturer som nærmer seg fredningsgrensen, bevisst blir ødelagt eller fjernet. Dette kan bli en strategi for å unngå pålegg og føringer på bygninger eller arealer.

Ingen kan likevel med sikkerhet forutse hva som i ettertid vil bli vurdert som særlig verdifulle kulturminner. Synet på kulturminneverdiene har endret seg sterkt de siste hundre årene. Herskapshus, slott, og etter hvert den norske bondekulturens gårdsbygninger fikk stor oppmerksomhet tidligere. I de siste tiårene har fokuset også blitt rettet mot andre materielle utrykk som industribygg, kystens kulturminner og dagliglivets kulturminner. Bygninger og andre materielle utrykk som vi i dag oppfatter som vanlige, masseproduserte og dagligdagse kan bli morgendagens kulturminner. Det nedlagte fiskebruket i ei sjøsamisk bygd kan komme til å representere en verneverdig kategori kulturminner.

De fleste vil være enige i at alle tidsperioder skal dokumenteres og at et representativt utvalg skal ivaretas for ettertiden. Utfordringene ligger ikke i at kulturminnene utgjør nye kulturminnetyper som vi i dag oppfatter som moderne, for eksempel bensinstasjoner og garasjer. Den største utfordringen er snarere at kulturminnene utgjør et stort antall og at de har få visuelle kjennetegn på at de er automatisk fredete samiske kulturminner og følgelig underlagt et eget lovverk. Slik sett vil både kommunal og regional kulturminneforvaltning møte utfordringer i forhold til å begrunne overfor publikum hvorfor noen objekter er automatisk fredet mens andre tilsynelatende tilsvarende objekter ikke er det.

Se for øvrig figur ene 13 og 14.

Figur 13: Framtidig kulturminne? Garasje i Kvænangen kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll.

Figur 14: Eksempel på gjenbruk; naust, Smiervuotna / Smørfjord, Porsăŋggu gielda / Porsanger kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll.

5.2 Fast fredningsgrense 1951

Denne foreslåtte faste grensen for automatisk fredning inkluderer kulturminner som monumenter, den tidlige gjenreisningsbebyggelsen og andre konstruksjoner samt infrastruktur fra den første tiden etter 2. verdenskrig. Bygningsmassen som i dag utgjør hoveddelen av den eldste bebyggelsen i samiske kommuner som ble brent, vil være sikret en framtidig vernestatus som automatisk fredet. Selv om det kommer til en rekke nye kulturminnetyper i denne tiden, vil en fast fredningsgrense satt ved 1951 likevel demme opp for den store tilveksten av kulturminner som ellers ville kommet om fredningsgrensen hadde vært satt ti eller 15 år senere.

Bygningsmasse som ikke er underlagt verne- eller fredningsbestemmelser vil være utsatt for en gradvis desimering. Dette skjer som ledd i løpende endringsprosesser. Noen bygninger rives, brenner, forfaller etc. Avhengig av når en eventuell fast fredningsgrense trår i kraft, vil etterkrigstidens bygningsmasse fra før 1951 kunne være betydelig desimert når den når grensa for automatisk fredning. Dette, samt at det ikke kommer til nye objekter fortløpende etter denne tid, kan innebære at antallet automatisk fredete objekter trolig vil være *overkommelig* for kulturminneforvaltningen. Med utgangspunkt i den generelle utviklingen de siste tiårene kan en også forvente at videreutvikling av databaser og tilgang til digitale arkiver etc. trolig vil bidra noe til å avhjelpe arbeidsbyrdene for forvaltningen. Man må likevel forvente at det vil være behov for å øke stillingsressursene innen dette arbeidsfeltet (jf intervjuene med samisk kulturminneforvaltning).

Det er derfor et viktig poeng at en fast fredningsgrense vil bety større grad av forutsigbarhet for så vel eiere, som for forvaltningen og de lokale planmyndighetene. Når en registrering av bygninger eldre enn 1951 først er gjennomført, vil man med mye større grad av sikkerhet kunne planlegge hvordan disse bygningene skal ivaretas i kommuneplanleggingen, hvilke ressurser som vil bli nødvendige for vedlikehold, både for å ta igjen etterslep og for å holde dem i stand i framtida, og hvor mange objekter forvaltningen vil ha å forholde seg til i sitt videre arbeid. Eiere av bygninger yngre enn 1951 vil samtidig vite at deres bygninger ikke vil bli underlagt en automatisk fredning. Med en flytende fredningsgrense må så vel forvaltere, som eiere og planleggere, hele tida operere med et stadig økende antall fredete objekter, som imidlertid ikke er fredet nå, og som det derfor er umulig å inkorporere i planlegging og ivareta på en måte som bevarer deres kulturminneverdi. Blir tidsgrensa satt til for eksempel 1951, vil denne usikkerheten falle bort.

Selv om det innføres en fast fredningsgrense, vil kulturminneforvaltningen dessuten fortsatt ha muligheter til å sikre kulturminneverdier som ikke er automatisk fredet. Både vedtaksfredning etter kulturminneloven samt aktiv bruk av Plan og bygningsloven kan brukes som virkemidler for å bevare særskilte objekter og kulturmiljøer for ettertiden. Per i dag har den samiske kulturminneforvaltningen i liten grad benyttet vedtaksfredning som virkemiddel. Dette kan ha sammenheng med at dagens situasjon preges av stort fokus på løpende oppgaver og saksbehandling. Det kan også tenkes at behovet for å bruke vedtaksfredning som virkemiddel, ikke er særlig relevant så lenge den flytende fredningsgrensen er virksom.

Økonomiske støtteordninger er et annet virkemiddel som kan tas i bruk for å sikre kulturminneverdier. Slike ordninger finnes også i dag, og kan gis til grunneiere som ønsker å holde i hevd kulturlandskap, kulturmiljøer og kulturminner. Innføring av en fast fredningsgrense vil øke behovet for virkemidler som direkte stimulerer privatpersoner til vedlikehold av kulturminner. Det vil også være behov for formidling av kunnskap om kulturminner og kulturminneverdier som kan øke bevissthet og forståelse for dette feltet.

Som nevnt over, kan gjenreisningsbebyggelsen være vanskelig å identifisere som samisk materiell kultur bare ut fra visuelle kjennetegn. Det kan derfor være en utfordring å få aksept blant publikum for denne vernestatusen. Men det faktum at antallet objekter trolig ikke vil være overveldende stort hvis fast fredningsgrense settes til 1951, kan være med på å øke forståelsen for at bygningsmassen representerer kulturhistoriske verdier og kvaliteter som er verdt å ta vare på.

6 Konklusjon

Videreføring av en flytende 100-årsgrense for automatisk fredning av samiske kulturminner vil medføre en raskt økende tilvekst av kulturminner, som reindriftas mange anlegg, jordbruksområder og ferdselsveier i utmark, og i tillegg et bredt spekter av stående bygninger som private boliger, offentlige bygg, næringsbygg samt infrastruktur. Dette har blant annet sammenheng med den storstilte gjenreisningen av bebyggelse i områdene som var blitt brent under 2. verdenskrig.

En slik tilvekst av automatisk fredete samiske kulturminner vil etter hvert legge betydelige føringer på arealbruken i de samiske bosettingsområdene. Dette gjelder ikke bare innen tettsteder, men også i de områdene der en ønsker å videreføre tradisjonelle primærnæringer som reindrift og jordbruk. På sikt vil en flytende fredningsgrense kunne føre til en uthuling av kulturminnelovens intensjon. Antallet automatisk fredete objekter kan bli så omfattende at det er til hinder for en ønsket samfunnsutvikling i de samiske samfunnene. Denne typen konsekvenser av den flytende 100-årsgrensen vil kunne føre til at kulturminner blir oppfattet som et hinder og ikke en ressurs.

Innføring av en fast fredningsgrense for samiske kulturminner vil kunne demme opp for noen av konsekvensene som er nevnt over. Men det byr på utfordringer å skulle forutsi hvilke kulturspor som vil bli tilskrevet verdi i ettertiden. En fast fredningsgrense må settes slik at den ikke utelukker kulturminner som utvilsomt vil bli en kilde til kunnskap om vår tid. Samtidig vil det i de neste hundreårene fortløpende tilkomme kulturspor som også vil ha betydning for sin ettertid. Innføring av en fast fredningsgrense utelukker ikke at kulturminner som ikke dekkes av automatisk fredning, likevel kan fredes eller vernes gjennom eksisterende lovverk. Selv om det innføres en fast fredningsgrense for samiske kulturminner, vil denne ikke være irreversibel - en fast grense kan selvsagt revurderes og justeres i ettertid.

7 Litteratur

Arntzen, A. H. 1987. *Registrering av samiske kulturminner på Saltfjellet – Svartisen 1986*. Samisk-etnografisk avdeling. Tromsø museum, Universitetet i Tromsø.

Holand, I. 2002. "Managing Saami Cultural Heritage in Norway: The legal landscape," in *Northern Ethnographic Landscapes: Perspectives from Circumpolar nations*. Edited by I. Krupnik, R. Mason, and T. W. Horton. Washington D.C: Arctic Studies Center Publications.

Hage, I. 1999. *Som fugl føniks av asken? Gjenreisingshus i Nord-Troms og Finnmark*. Oslo

Holme, J. (red). 2005 *Kulturminnevern.* Bind I og II

Kahn, M. 2007. *Lærebok i kulturminnerett*. Trondheim: Tapir akademisk forlag

NOU 2007:13 Bind B. *Den nye sameretten*. Utredning fra Samerettsutvalget.

Ot.prp. nr. 7 (1977 - 1978) *Om lov om kulturminner,* Miljøverndepartementet.

Samisk kulturminneråd 1995. Strategisk plan 1995 – 1997

Samisk kulturminneplan 1998 - 2001

Schanche, A. 1999. "Miljø, kultur, rettigheter," in *Makt, demokrati og politikk: bilder fra den samiske erfaringen*. Edited by E. G. Broderstad, A. Schanche, and V. Stordahl. Oslo: Makt- og demokratiutredningen 1998-2003.

Schanche, A. 2005 Samiske kulturminner. I Holme (red) *Kulturminnevern*. Bind I

Skandfer, M.2002. "Etikk i møte med Det Fortidige," in *Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002.* Edited by E. Seip: NIKU.

St.meld.nr.52 (1992-93) Om norsk samepolitikk

SU 1991:1 *Fremtidig organisering av samisk kulturminnevern*. Sametinget.

Nettressurser

Árran lulesamiske senter, Bodø kommune ved Bygningsprosjektet i Skjerstad, Museum Nord - Tysfjord Museum (2009) *Identifisering av samiske byggverk i lule- og pitesamisk område.* http://www.museumnord.no/tysfjordmus/dok/Prosjektrapportbygningsvern.doc

Forskrift om forbud mot utførsel av kulturminner (2002) http://www.toll.no/templates_TAD/CircularLetter.aspx?id=119266&epslanguage=no

Innst. 71 S (2009 – 2010) Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøking av korleis Miljøverndepartementet varetek det nasjonale ansvaret sitt for freda og verneverdige bygningar http://www.stortinget.no/no/Saker-og publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2009-2010/inns-200910-071/?lvl=0

Lov om kulturminner (1978) http://www.lovdata.no/all/hl-19780609-050.html

Riksrevisjonens rapport, dokument 3:9 (2008-2009)
http://www.riksrevisjonen.no/SiteCollectionDocuments/Dokumentbasen/Dokument3/2008-2009/Dok_3_9_2008_2009.pdf

Sjølie, R. 2003. *Vern og forvaltning av samiske byggverk: hovedrapport august 2003*. Karasjok:Sametinget.http://www.samediggi.no/Filnedlasting.aspx?MId1=2450&MId2=2466&MId3=2467&FilId=68&back=1

Sametinget (2009) Leve i landet på landets vis. Sametingsrådets miljø- og arealmelding
http://www.samediggi.no/Filnedlasting.aspx?FilId=2041&back=1&ct=.pdf&

Stortingsmeldinger på nett

St.meld.nr.41 (1996-97) Om norsk samepolitikk
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/19961997/stmeld-nr-41-1996-97-.html?id=191236

St.meld. nr. 18 (1997-98) Tillegg til St meld nr 41 (1996-97) Om norsk samepolitikk
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/1997-1998/stmeld-nr-18-1997-98-.html?showdetailedtableofcontents=true&id=191447

St.meld.nr.55 (2000-2001) Om samepolitikken
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-55-2000-2001-.html?id=195308

St.meld.nr.33 (2001-2002) Tilleggsmelding til St.meld.nr.55 (2000-2001) Om samepolitikken
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2001-2002/stmeld-nr-33-2001-2002-.html?id=196265

St.meld.nr.28 (2007-2008) Samepolitikken
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-28-2007-2008.html?id=512814

Samarbeidsavtaler mellom Sametinget og fylkeskommuner på nett

Finnmark fylkeskommune http://www.samediggi.no/filnedlasting.aspx?FilId=1250&ct=.pdf

Troms fylkeskommune http://www.samediggi.no/filnedlasting.aspx?FilId=1026&ct=.pdf

Nordland fylkeskommune http://www.samediggi.no/filnedlasting.aspx?FilId=670&ct=.pdf

Sørsameområdet (Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark fylkeskommuner)
http://www.samediggi.no/filnedlasting.aspx?FilId=212&ct=.pdf

Oppland fylkeskommune
http://www.sametinget.no/artikkel.aspx?AId=733&MId1=12&MId2=3076

Sametingets årsmeldinger 1996 – 2008 på nett

Sametingets virksomhet 1996, med Samisk kulturminneråds årsmelding 1996
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/19961997/stmeld-nr-41-1996-97-/25.html?id=191272

Sametingets virksomhet 1997 http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/1997-1998/stmeld-nr-52-1997-98-.html?id=191988

Sametingets virksomhet 1998 http://www.regjeringen.no/nn/dep/aid/Dokument/proposisjonar-og-meldingar/stortingsmeldingar/19981999/stmeld-nr-48-1998-99-.html?id=431305

Sametingets virksomhet 1999
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-7-2000-2001-.html?id=193780

Sametingets virksomhet 2000
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-55-2000-2001-/20.html?id=326048

Sametingets virksomhet 2001 http://www.regjeringen.no/nn/dep/aid/Dokument/proposisjonar-og-meldingar/stortingsmeldingar/20022003/stmeld-nr-10-2002-2003-.html?id=196524

Sametingets virksomhet 2002
http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/regpubl/stmeld/20032004/stmeld-nr-10-2003-2004-.html?id=197501

Sametingets virksomhet 2003
http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/regpubl/stmeld/20042005/stmeld-nr-11-2004-2005-.html?id=405798

Sametingets virksomhet 2004
http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/regpubl/stmeld/20042005/stmeld-nr-44-2004-2005-.html?id=407977

Sametingets virksomhet 2005
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/20062007/stmeld-nr-7-2006-2007-.html?id=408425

Sametingets virksomhet 2006
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-28-2007-2008-/24.html?id=513148

Sametingets virksomhet 2007
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-28-2007-2008-/25.html?id=513202

Sametingets virksomhet 2008
http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-43-2008-2009-.html?id=565548

NIKU publikasjonsliste/Publications

pr. 23. september 2010

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. F.o.m. 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse/Publications can be bought from:
NIKU, Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo
Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01
E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

Nye serier f.o.m. 2003

NIKU Rapport

1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brænne, J. 2003. 97 s.*

2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strandskogen, K. og E. S. Tveit. 2003. 114 s.*

3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T. 2003. 89 s.*

4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svestad A. og S. Barlindhaug. 2003. 15 s.* ***Utsolgt, kun som pdf-fil***

5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M. 2003. 59 s.*

6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *Reed, Stan. 2005. 244 s.* ***Utsolgt, kun som pdf-fil***

7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *Myrvoll, E. R. 2005. 37 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, vurdering av originalitet, sikring og konservering. *Bjørke, A.* 2006. 55 s.

9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P B., Petersén, A., Risan, T., 2006. 19 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturarv og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brænne, J. 2006. 89 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T., 2006. 71 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttormsen, T. S., 2007. 43 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

13 Konservering av Peter Reimers' altermalerier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T. O. og Frøysaker T. 2007. 30 s.*
(Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

14..Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *E. R. Myrvoll. 2007. 36 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

15 Kulturarv som kapital. En analyse av kulturarvskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". *T. S. Guttormsen, & K. Fageraas. 2007. 105 s + vedl.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

16 Konservering av kirkeskip. Bønsnes kirke, Hole kommune i Buskerud. *Smith, H. 2007. 22 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

17 Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen – Halkavarri skytefelt. *Barlindhaug, S., Risan, T. & Thuestad, A.E. 2007. 127 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

18 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 2. *Risbøl, O., Gjertsen, A. K. og K. Skare. 2007. 33 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

19 Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag. *Omland, A., Berg, S. K., Mehren, A. og Eldal, J. C. 2007. 59 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

20 Lokala röster och lokala värden. En studie av Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogängare. *Grahn, W. 2007. 30 s.* (Finnes kun som PDF-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

21 Alterskapet fra senmiddelalderen i Hadsel kirke – et alterskap attribuert til Lekagruppen. Undersøkelser og behandling av alterskapet. Oppmåling av fire skap i Lekagruppen. *Olstad, T. 2008. 83 s.*

22 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 3. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K.., og Skare, K. 2008. 43 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

23 Maleriene i Fingalshula, Gravvik i Nærøy. *Norsted, T. 2008. 101 s.* (Finnes kun som Pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

24 Samiske helligsteder. Tradisjon – registrering – forvaltning. *Myrvoll, E. R. 2008. 50 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

25 Krusifikset og madonnaskapet i Hedalen stavkirke. Undersøkelse 2006-2008. *Stein, M. og Andersen, E. 2008. 82 s.*

26 Før og etter. Overvåking av tilrettelagte kulturminner. *Myrvoll, E. R. og Thuestad, A. E. 2009. 128 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

27 Intersektionella konstruktioner och kulturminnesförvaltning. *Grahn, W. 2009. 60 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

28 Kulturmiljøvurdering i Hammerdalen – Larvik. *Berg, S. K., Hvinden-Haug, L. J. og Larsen, K. C. 2009. 66 s + vedl.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

29 Kulturmiljøbegrepet som teoretisk/analytisk begrep og som praktisk begrep for forvaltningen? *Molaug, P. B., Sollund, M.-L. B., Sæterdal, A. 2009. 41 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

30 Visuell innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer. En studie med utgangspunkt i vindparkutbygging på Lista. *Larsen, K. og Jerpåsen, G 2009. 29 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

31 Evaluering av "Spesielle miljøtiltak i jordbruket" (SMIL). Freda og verneverdige bygninger og andre kulturminner og -miljøer. *Sætren, A. 2009. 72 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

32 Om retningslinjer for håndtering og forvaltning av skjelett- og gravfunn fra nyere tid. Rapport til Riksantikvaren. *Sellevold, B. 2009. 49 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

33 I pilegrimenes fotefar. Pilegrimsleden som verdiskapingsprosjekt. *Berg, S. K., Nesbakken, A. 2009. 66 s.* (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

34 Godt fungerende bevaringsområder. *Nyseth, T.; Sognnæs, J.* 2009. 124 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

35 Kulturminneforvaltningens kunnskapsbehov 2005-2009. *Larsen, K.C., Myrvoll, M. og Fløisand, I.* 2009. 124 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

36 Nasjonalt resultatmål 3 for kulturminnevernet. En undersøkelse av status og mulighet for måloppnåelse i 2020. *Sætren, Anne*. 2010. 79 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

37 Etablering av sentre for verdensarven. *Marit Myrvoll*. 2010. 27 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

38 Tilbygning og påbygning av verneverdige bygninger – Kulturminnevern og tilpasning. *Hvinden-Haug, L., Andersen, E*. 2010. 65 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

39 Verdier i Listalandskapet. Utprøving av metode for medvirkning i landskapskarakterisering. Rapport fra dialogseminar på Lista 7. og 8. oktober 2009. *Thomassen, J.; K. C. Larsen; W. Grahn og T. Risan*.2010. 49 s. 2010. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

NIKU Tema

1 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L. B. 2003. 20 s.*

2 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I. M. 2003. 22 s.*

3 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haavaldsen, P. 2003. 16 s.*

4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K. S. 2003. 22 s.*

5 NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E. (red.) 2003. 77 s.*

6 Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen. *Bjørke, A. 2003. 95 s.*

7 På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & K. Skare (red). 2003. 112 s.* ***Utsolgt, kun pdf-fil***

8 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S. 2004. 20 s.*

9 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vesttfold, 2003. *Sollund, M.-L. B. 2004. 17 s.*

10 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder, 2003. *Sollund, M.-L. B. 2004. 20 s.*

11 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I. M. 2004. 17 s.*

12 Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. *Swensen, G., Jerpåsen, G., Skogheim, R., Saglie, I-L, Guttormsen, T. S. 2004. 95 s.*

13 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold, 2004. *Sollund, M.-L. B. 2005. 29 s.*

14 Fra vernesone til risikosone. Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *Nordeide, S. Walaker (red.). 2005. 76 s.*

15 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. *Sollund, M.-L. B. 2006. 24 s.*

16 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. *Sollund, M.-L. B. 2006. 26 s*

17 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. *Holm-Olsen, I. M. 2006. 22 s.*

18 Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. *Red. Egenberg I. M., Skar B. og Swensen, G. 2006. 354 s.*

19 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006. *Sollund, M.-L. B. 2007. 19 s.*

20 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland, 2006. *Sollund, M.-L. B. 2007. 21 s.*

21 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2007. Sollund, *M.-L. B. 2008. 20 s.*

22 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2007. *Sollund, M.-L. B. 2008. 20 s.*

23 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2007. *Thuestad, A. E. 2008. 20 s.*

24 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland, 2006. *Thuestad, A. E. 2008. 21 s.*

25 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan / Kautokeino kommune, Finnmark 2006. *Holm-Olsen, I. M. og Thuestad, A. E. 2008. 19 s.*

26 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder 2008. *Sollund, M.-L. B. 2009. 21 s.*

27 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland 2008. *Sollund, M.-L. B. 2009. 21 s.*

28 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2008. *Sollund, M.-L. B. 2009. 17 s.*

29 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2008. *Thuestad, A.E.* 2009. 20 s.

30 Kulturarv og stedsidentitet. Prosjektsammendrag. *Swensen, G. (red.).* 2009. 9 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

31 Kulturarv og stedsidentitet. Kulturmiljø i kryssilden mellom bevaring og utvikling. *Swensen, G., Larsen, K.C., Molaug, P.M. og Sognnæs, J.* 2009. 85 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

32 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold 2009. *Sollund, M.-L. B.* 2010. 25 s.

33 Fragmentert eller representativt? Konstruksjonen av kulturminneverdier langs Akerselva i Oslo. *Grahn, W., Berg, S.K., Larsen, K.C.* 2010.65 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumsbok – NIKU 10 år). *Red. C.Paludan-Müller & G. Gundhus, G. 2005. 184 s.*